DOCUMENT RESUME

ED 414 050 PS 026 026

AUTHOR	Lothigius, Anita Holmstedt
TITLE	Sma Barn Pa Daghem: En studie av personalens samspel med barn och foraldrar vid lamning, hamtning och fri lek (Infants at Day Care: A Study of Staff Interaction with Children and Their Parents during Leaving, Collecting and Free Play).
INSTITUTION	Linkoping Univ. (Sweden). Dept. of Education and Psychology.
ISBN	ISBN-91-7219-031-0
ISSN	ISSN-0282-4957; ISSN-1401-4637
PUB DATE	1997-09-00
NOTE	96p.
PUB TYPE	Reports - Research (143)
LANGUAGE	Swedish
EDRS PRICE	MF01/PC04 Plus Postage.
DESCRIPTORS	Attachment Behavior; *Caregiver Child Relationship; Caregiver Role; *Child Caregivers; *Day Care; *Day Care Centers; Foreign Countries; Individual Differences; Play; Preschool Education
IDENTIFIERS	*Caregiver Attitudes; *Caregiver Behavior; Parent Caregiver Relationship; Sweden

ABSTRACT

This thesis presents a picture of how staff interact with infants (age group 1-3 years old) and parents at three day care centers. The study focused on the situations of leaving and collecting the children and the children's time of free play both in and outdoors. The theoretical content has an attachment/psycho-dynamical perspective with emphasis on the works of Bowlby, Stern, and Winnicott. The day care staff were observed when the children were left, collected, and during free time play. They were also interviewed as to what they themselves believed to be their most important task in relation to the children in the above mentions situations. In analyzing the data, a qualitative approach was used. The results of the study showed that the staff have different ways of relating to the children; three patters of interaction were discerned. The interviews showed that the staff have different views and justifications of what they believe to be important in their relation to the children during leaving, collecting, and free play. They also expressed differing points of view concerning the various situations at each respective day care center. The patterns indicate that the interaction between the staff and the children provide the individual child and children as a group with varying conditions for development, dependent upon which day care center the child is in. The results were also interpreted from a qualitative viewpoint, in which the different patterns show qualitative dissimilarities in the children's day care environments. (Author)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

PS

Filosofiska fakulteten • FiF-avhandling 10/97
Licentiatavhandling

ED 414 050

SMÅ BARN PÅ DAGHEM

En studie av personalens samspel med barn och föräldrar vid lämning, hämtning och fri lek

av

Anita Holmstedt Lothigius

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)
X This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.
☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality.
• Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy.

PERMISSION TO REPRODUCE AND DISSEMINATE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY
C. Holmberg
TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

Institutionen för pedagogik och psykologi
Linköpings universitet
LiU-PEK-R-201
September 1997

PS 026026

BEST COPY AVAILABLE

Filosofiska fakulteten • FiF-avhandling 10/97
Licentiatavhandling

SMÅ BARN PÅ DAGHEM

En studie av personalens samspel med barn och föräldrar vid lämning, hämtning och fri lek

av

Anita Holmstedt Lothigius

Institutionen för pedagogik och psykologi
Linköpings universitet
LiU-PEK-R-201
September 1997

LINKÖPINGS UNIVERSITET
Filosofiska fakulteten • FiF-avhandling 10/97
Institutionen för pedagogik och psykologi
LiU-PEK-R-201

SMÅ BARN PÅ DAGHEM

En studie av personalens samspel med barn och föräldrar vid lämning, hämtning och fri lek

ISBN 91-7219-031-0
ISSN 0282-4957
ISSN 1401-4637

Linköpings universitet
Institutionen för pedagogik och psykologi
S-581 83 Linköping, Sweden
tel 013-28 10 00

Tryck: Linköpings universitet, UniTryck 1997

Innehållsförteckning

Sid

Förord

1. INLEDNING 1

2. BAKGRUND 2

2.1 Pedagogiska riktlinjer för arbete med små barn 4
2.2 Definition av begreppet samspel 6

3. SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING 8

3.1 Avhandlingens uppläggning 9

4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER 11

4.1 Den livsviktiga anknytningen 11
4.2 Objektrelationsteorier 15
4.3 Självutveckling 17

5. SAMPELSFORSKNING OM SMÅ BARN PÅ DAGHEM 20

5.1 Låg grad av samspel och olika samspel mellan barn och vuxna 20
5.2 Barn söker vuxna 22
5.3 Lämning och hämtning 24
5.4 Samspelets betydelse för barns utveckling 25
5.5 Personal som sekundära anknytningspersoner 27

6. UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING 31

6.1 Urval 31
6.2 Metoder 33
6.3 Bearbetning och analys av data 37

7. SMÅ BARN PÅ TRE DAGHEM 40

7.1 Daghem A 40
7.1.1 Observationer av lämning 40
7.1.2 Observationer av hämtning 42
7.1.3 Observationer av fri lek inne och ute 43
7.1.4 Personalens syn på lämning och hämtning 45
7.1.5 Personalens syn på fri lek inne och ute 47
7.1.6 Sammanfattning av observationer och personalens syn på lämning, hämtning och fri lek 48

7.2 Daghem B 49
7.2.1 Observationer av lämning 49
7.2.2 Observationer av hämtning 50
7.2.3 Observationer av fri lek inne och ute 52
7.2.4 Personalens syn på lämning och hämtning 54
7.2.5 Personalens syn på fri lek inne och ute 56
7.2.6 Sammanfattning av observationer och personalens syn på lämning, hämtning och fri lek 57
7.3 Daghem C 58
7.3.1 Observationer av lämning 58
7.3.2 Observationer av hämtning 59
7.3.3 Observationer av fri lek inne och ute 61
7.3.4 Personalens syn på lämning och hämtning 63
7.3.5 Personalens syn på fri lek inne och ute 65
7.3.6 Sammanfattning av observationer och personalens syn på lämning, hämtning och fri lek 67
7.4 Interaktionsmönster på de tre daghemmen. 67

8. DISKUSSION 71
8.1 Metoddiskussion 71
8.2 Syntes av de tre samspelsmönstren 72
8.3 Reflektion kring de tre mönstren 73
8.4 Personal - anknytningspersoner? 75
8.5 Perspektiv 78

REFERENSLITTERATUR 79

Förord

För att detta forskningsarbete har kunnat genomföras vill jag främst tacka den personal och alla de små barn och deras föräldrar på de daghem som jag besökt. Tack vare den hjälpsamhet och positiva inställning till medverkan som jag mötte, blev det möjligt för mig att genomföra mitt arbete. Ett stort tack till er alla!

Denna avhandling har också genomförts inom det kompetensutvecklingsprogram som erbjudits universitetsadjunkter i lärarutbildningen vid Linköpings universitet. Tack till professor Sven Hartman som varit en stöttepelare inom detta program.

Jag vill också tacka mina kollegor inom kompetensutvecklingsprogrammet för de värdefulla synpunkter som framkommit vid seminarier och informella diskussioner. Speciellt tack till filosofie doktor Birgitta Johansson för goda råd och värdefulla tankar omkring mitt material.

Sist men inte minst vill jag tacka min handledare filosofie doktor Bodil Ekholm för all insipration och stöd under arbetet.

Norrköping i juni 1997

Anita Holmstedt Lothigius

1. INLEDNING

Mitt forskningsintresse har uppstått ur olika källor. En stor del av mitt yrkesverksamma liv har jag arbetet med att utbilda förskollärare. Som lärare i pedagogik och psykologi har min ambition varit att hjälpa studenter till en större förståelse för barns utveckling och att förbereda dem för mötet med små barn.

Under åren har iakttagelserna från många barnobservationsbesök blandats med läsning av otaliga observationer som författats av energiska studenter. Beskrivningarna av barnen och tankarna som jag tagit med mig efter mina besök har väckt många frågor inom mig. Frågor som rört de allra minsta barnens relationsskapande utanför hemmet och jag har ofta funderat på vad dessa kontakter kan tänkas ha för betydelse för dem i ett något längre tidsperspektiv. Det har också framstått allt klarare för mig hur viktiga daghemmets vuxna är för samspelet omkring barnet.

En annan källa har varit mitt arbete inom vuxenpsykiatrin, då jag under olika perioder lämnat lärararbetet. I det arbetet har också frågor om daghemmets kompensatoriska effekter aktualiserats. Jag har funderat på i vilken utsträckning andra än föräldrar kan tänkas ha betydelse för utvecklingen under de första åren i en människas liv och om möjliga kvarstående effekter för barnet av en stimulerande daghemsmiljö.

Inom den moderna småbarnsforskningen har jag även blivit inspirerad av den växande kunskapen omkring små barn och jag har förundrats av den kompetens som de allra minsta barnen tycks besitta.

Dessa tankar har således fört mig ut i den daghemsverklighet som möter så många små barn i vårt land.

2. BAKGRUND

Små barn lever i dag ett liv som ser annorlunda ut än för blott en generation sedan. Ett förändrat livsmönster där majoriteten av mödrar som har barn under tre år förvärvsarbetar, har fått till följd att små barn tillbringar en stor del av sin vakna tid på daghem eller familjedaghem. Av svenska barn under tre år fanns år 1995 27% av alla ettåringar, 42% av alla tvååringar och 47% av alla treåringar på daghem (Barnomsorgsundersökningen 1995).

Att vara på daghem innebär för ett litet barn att vistas i en miljö som markant skiljer sig från att vistas i hemmiljön med någon av föräldrarna. Barnet genomgår dagligen återkommande separationer från föräldrarna och det är andra vuxna än föräldrarna som tar hand om och har ansvaret för barnet en stor del av dagen. Barn är alltså från tidig ålder tillsammans med andra människor än sina föräldrar. Samvaron präglas också av att barnen regelbundet vistas i större eller mindre grupper tillsammans med andra barn och vuxna. Barns liv har på så sätt skiftat karaktär i och med att de tillbringar en stor del av dagen på institution.

Diderichsen (1991) anknyter i sin omsorgsforskning av 2-åringar på daghem till familjens förändrade livssituation. Hon konstaterar att en stor del av den omsorg som är knuten till ansvaret för små barn och som tidigare fanns i hemmen i dag måste lösas på daghemmen där barnen är. Hela barnet med dess känslomässiga, sociala och intellektuella behov finns där. Barn tillbringar mer tid bland jämnåriga och bland människor som i sin profession har att ge omsorg. Diderichsen frågar om detta ska betraktas som en dålig ersättning för traditionell familjeomsorg eller om det ger nya positiva möjligheter för barnens utveckling?

Hur ska pedagogen komma barnet till mötes? Vilken karaktär ska den mänskliga kontakten med barnet ha? Hur kommunicerar barnet och hur läser pedagogen av det barnet utsänder? Vad förstår personalen och hur lever de sig in i barnets aktuella och utvecklingsmässiga behov?

Att samvaro och kommunikation med föräldrar har mycket stor betydelse för barnets utveckling kan sägas vara ett vedertaget synsätt. Schaffer (1990) som arbetat med småbarnsforskning under lång tid menar att barns utveckling är komplex och påverkas av många faktorer. Enligt Schaffer bör man fundera över om inte föräldrarna tillmätts alltför stor vikt för utvecklingen. Alla erfarenheter ett litet barn får bär det med sig in i nästa erfarenhet vilket påverkar hur

den nya erfarenheten gestaltar sig. Detta är ett mönster som upprepas i det oändliga.

De senaste årens forskning har alltmer uppmärksammat förskolepersonalens och dagbarnvårdarnas betydelse som sekundära anknytningspersoner (Howes och Hamilton 1992; Goossens och van Ijzendoorn 1990; Thyssen 1991). Dessa forskare talar om pedagogerna som viktiga anknytningspersoner, kanske de viktigaste om man undantar föräldrar och syskon. Barns relationer till sina föräldrar har enligt Emde (1989) karaktären av ett ömsesidigt beroendeförhållande, medan barn som vistas på daghem har ett mångdimensionellt förhållande till sina lärare; läraren fungerar som lekkamrat, lärare, ledare och vårdare.

Broberg (1996) presenterar de senaste rönen inom anknytningsteorin och en metod, anknytningsintervjun, som ligger till grund för den känslomässiga utvecklingen under hela livscykeln. Som grund finns Bowlbys anknytningsforskning (1982), där barnet i anknytning till vårdaren utvecklar föreställningar om sig själv till en inre arbetsmodell. Modellens funktion är att uppfatta och tolka händelser, förutsäga framtiden och upprätta planer för sitt eget handlande. Dessa inre arbetsmodeller implicerar föränderlighet vilket innebär att de uppdateras allteftersom ny information tillkommer. Bowlby (1982) menade att barnets arbetsmodell av sig själv och andra är återspeglingar av hur barnets faktiska uppväxtmiljö gestaltade sig och han såg anknytningen ur ett livscykelperspektiv. Numera behandlar teorin också vuxnas inre representationer.

Antagandet att föräldrarnas egna anknytningerfarenheter påverkar deras förmåga att samspela med sitt barn har fått ett starkt empiriskt stöd (van Ijzendoorn, 1995). I det projekt som bedrivs i Göteborg omkring "barnuppfostran och anknytning" frågar man sig hur barnet utvecklar mer övergripande inre arbetsmodeller avseende anknytningsrelevanta erfarenheter under förskoleåldern och senare och om det möjligen kan vara så att barnet väger samman sina olika relationsspecifika arbetsmodeller. Broberg menar att detta är ett av de mest spännande forskningsområdena just nu.

I den forskning som utförts omkring små barn och samspel tangerar man och relaterar till kvalitetsbegreppet utifrån ett dynamiskt/inre perspektiv (Kärrby, 1992; Pascal, 1993; Farago, 1994). Åtta kriterier för kvalitet redovisas av Kärrby varav det främsta är "Hur personalen arbetar och förhåller sig till barnen".

I Hårsmans (1994) forskning definieras högkvalitativa daghem, som daghem där personalen är känslig och responsiv inför barnens signaler.

Samspelsforskningen blir således nära knutet till begreppet kvalitet. De olika studierna visar att de vuxnas förhållningssätt är av största betydelse för hur den inre kvalitén utvecklas i det pedagogiska arbetet på daghemmet. Forskningen visar också att kvaliteten i sin tur påverkar barnens utvecklingsmöjligheter.

Genom min återblick på teorier med en interaktionistiskt perspektiv och dess betoning av vårdare/lärares aktiva deltagande för att en gynnsam utveckling skapas för barnet framträder samspelets betydelse. Dessutom pekar den samlade forskningen på att samspelet mellan barn och personal värderas som det viktigaste kriteriet för kvalitet, vilket tillsammans ger en ram kring interaktionen som forskningsområde.

Inom denna ram initierades mitt intresse att se på personalens samspel med barn och föräldrar på tre småbarnsavdelningar. Valet föll på två olika observationsområden, dels situationer när barnen lämnas och hämtas, dels den fria leken. Fri lek definieras som den tid på dagen när barnen själva får välja vad de vill leka, vilket material de vill använda och vilka kamrater de vill vara tillsammans med.

2.1 Pedagogiska riktlinjer för arbete med små barn

Förskolornas möjligheter att genomföra både den pedagogiska och den organisatoriska verksamheten påverkas av myndigheternas förordningar.

Ramfaktorer som styr pedagogiken är de politiska besluten som i sin tur bildar bas för socialstyrelsens allmänna rådgivning, vilka i sin tur inverkar på kommunernas mål och riktlinjer.

I arbetet med de små barnen i förskolan har olika synsätt skiftat genom åren. Olika diskussioner har avlöst varandra utifrån vad som kan tänkas vara bra pedagogisk omvårdnad utanför hemmet för ett litet barn.

I "Betänkandet avgivet av 1968 års barnstugeutredning" kan man läsa den tidens syn på de minsta barnen (SOU, 1972:26).

> Barnens sociala funktionsmönster är under första levnadsåret outvecklat, vilket innebär att kontaktförmågan är begränsad. Detta är speciellt framträdande i kontakterna med andra små barn ... Den gradvis framväxande sociala utvecklingen under denna fas måste särskilt beaktas, så att barnet inte påtvingas sociala krav som det inte kan motsvara ... Barnet är vid födsel helt avskärmat från sin omgivning. Denna avskärmning för-

> ändras relativt snabbt till en egocentrism, som innebär att omgivningen bara uppfattas i relation till barnet (s 116).

I barnstugeutredningen hävdas alltså att det lilla barnet har begränsad förmåga till sociala relationer och att andra individer och föremål inte upplevs som självständigt existerande.

När familjestödsutredningen tillsattes 1974 var ett av direktiven "att man skulle pröva erfarenheterna av och de pedagogiska förutsättningarna för att ge småbarn en god omsorg i daghem". En faktor som uppmärksammades var att den pedagogiska kvaliteten på arbetet i småbarnsgrupp skilde sig från arbetet i syskongrupp. Konsekvensen blev att åldersintegrerade barngrupper initierades och drog fram som en löpeld genom landet.

Gradvis växte ett förändrad synsätt på små barn fram och i "Arbetsplan för förskolan, Små barn i daghem" (Socialstyrelsen, 1978) omtalas nu barnet som en social varelse som redan från början visar intresse för andra människor och som behöver nära och varaktiga kontakter med både barn och vuxna. Detta synsätt ger arbetet i småbarnsgrupp något högre värde, i motsats från tidigare då arbetet med småbarn ansågs mindre krävande och utan behov av kvalificerad personal. Man rekommenderar också ett personalbehov av två heltidsanställningar för fem barn i åldern sex månader till tre år och att barnen ska utveckla trygga relationer med personal och barn. Genom detta fastslår man att förskolan har en viktig roll att fylla för de minsta barnen.

Föreställningen att små barn inte skulle må bra av eller att det t o m skulle vara psykologiskt skadligt för dem att från tidig ålder vistas i grupp har från och till framskymtat i debatten. I Familjestödsutredningen (SOU 1981:25) görs en omfattande genomgång av tillgänglig forskning. Utredningen avvisar de teorier som är kritiska till att små barn vårdas på daghem och poängterar att ingen svensk forskning stöder detta. I anslutning till kongressen "Third World Congress on Infant Psychiatry and Allied Disciplins" 1986 i Stockholm fördes en offentlig diskussion om lämpligheten av att barn under tre år börjar i barnomsorgen (Farago, 1994).

I "Pedagogiskt program för förskolan, allmänna råd från socialstyrelsen" uttrycks i redovisade mål och riktlinjer en strävan att främja hela barnets utveckling. Detta dokument omfattar alla förskolebarn, även de yngsta under tre år. De principer som finns i dokumentet är dock inte särskilt anpassade för de allra minsta barnen (Socialstyrelsen, 1987). Socialstyrelsen ger 1990 ut "Lära i förskolan" men fortfarande finns inga riktlinjer för de små barnen. Dock har Pramlings (1993) forskningsöversikt "Barnomsorg för de

yngsta", som synliggör småbarnsforskningens aktuella läge, kommit att betraktas som allmänna råd från socialstyrelsen även om den formellt inte har denna status. Socialstyrelsen vill med denna skrift föra in småbarnspedagogiken i den pedagogiska debatten (Lindahl, 1995).

Hela förskolans tradition har växt fram med fokus på äldre förskolebarn. Inom utbildningen till förskollärare har möjligen också arbetet med de minsta barnen förbisetts. Dessutom kan det ses som en viktig faktor att förskollärare delat samhällets värderingar att det i någon mening är svårare att arbeta med äldre barn och innebär högre status. Ej heller har fackpress eller konferenser ägnat småbarnen något större intresse. De senaste åren har uppmärksamheten i hög grad riktats mot de äldre förskolebarnen och barnen i skolbarnsomsorgen. Fortfarande finns sparsamt med forskningsintresse för de minsta barnen i daghemmet och om de där får sina behov tillgodosedda.

2.2 Definition av begreppet samspel

I resonemang omkring vad småbarn behöver i samspelet med personalen i daghem definieras begreppet förhållandevis likartat av den samlade småbarnsforskningen. De olika ord och uttryck som man använder sig av har egentligen samma innebörd, dvs de ger uttryck för en viss kvalitet i de vuxnas relation till barnen. Utifrån de redovisade forskningsresultaten kan man skönja att forskarna ser tydliga paralleller mellan det som utmärker positiva föräldrabeteende och det som utgör positiva personalbeteenden. Det innebär att man anser att småbarn bör få möta vuxna som är känsliga för barns signaler, uppmärksamma och har förmåga och vilja till att tillfredsställa deras behov.

Nedan följer olika forskares syn på och definition av samspel. Diderichsen, 1991; Thyssen, 1991; och Jacobi, 1991 karakteriserar samspel i form av uppmärksamhet och lyhördhet, dvs att personalen svarar på barnets signaler och uttryck. Att barnet blir sett, hört och förstått när det uttrycker något och att vuxna tar emot och reagerar på det som barnet prövar att uttrycka, samt att även de barn uppmärksammas som ej själva tar initiativ till kontakt med andra barn och personal. Forskarna anser att det är viktigt att personalen är tillgänglig och har inlevelseförmåga till barnet och kunskap om dess utveckling. Diderichsen poängterar vikten av att se samspelsrelationen som asymmetrisk, dvs barnet är beroende, svagt och befinner sig i en utsatt position i förhållande till personalen. Den vux-

ne är i kraft av sin styrka den som har ansvar för relationen och den som ska visa omtanke om barnet.

Lindahl (1995) ser fysisk och psykisk närvaro av personalen som en förutsättning för en utvecklande och harmonisk samvaro, där den vuxne utvecklar en relation som innehåller medkänsla, värme, närhet, omsorg och vård av barnet.

Palmérus, Pramling och Lindahl (1991) talar om vuxnas samspelsbeteende till små barn i form av tre dimensioner. De benämner dessa dimensioner som svarsbenägenhet, vägledning och engagemang. "Svarsbenägenhet" innebär en förmåga och vilja att respektera och ta hänsyn till barnets reaktioner. En vilja till engagemang och värme i relation till barnet och att personalen berömmer och gör mycket tillsammans med barnen. Den andra dimensionen, "vägledning", innebär att den vuxne leder barnets handlande samtidigt som en fostran till självständighet sker och lägger grunden till en positiv självuppfattning. "Engagemang", den tredje dimensionen, innebär att den vuxne är aktivt engagerad i barnet, uppmuntrar barnen till att undersöka och upptäcka sin omvärld och att den verbala interaktionen är hög.

Hårsman (1994) definierar samspel mellan barn och personal utifrån ett attachment-teoretiskt synsätt där hon använder Ainsworths begrepp "känslighet inför barnets signaler till uppmärksamhet och närhet". Känslighet berör i vilken utsträckning vårdaren är tillgänglig och uppmärksammar barnens signaler, tolkar dem och handlar adekvat "enligt" barnets behov/önskan. Liksom att respektera barnet som en person och "samarbeta" med barnet.

Utifrån detta kan samspel definieras som det sätt på vilket vuxna ser och uppmärksammar varje barn och dess behov, hur man kommunicerar och relaterar till barnet och vilken lyhördhet, dvs vilken känslighet och tillgänglighet som finns hos personalen.

3. SYFTE OCH PROBLEM-FORMULERING

Modern småbarnsforskning har visat att det lilla barnet besitter förmågor som man tidigare ej trodde var möjliga. Till exempel Stern (1991), menar att redan vid födseln är barn predisponerade för ett socialt samspel och att medverka i att utforma sina sociala relationer. Detta relationsskapande blir något av ett livstema då människan hela livet är upptagen av relationer till andra människor och det samspel som därav följer. Nyare forskning visar att små barn kan knyta kontakt med olika människor och visar tydlig glädje i positiva känslomässigt involverade relationer med olika samspelspartners. Detta under förutsättning att kontakten bygger på handlingar som har emotionell karaktär och att samspelet präglas av ömsesidighet, anpassning och förståelse (Jalmert, 1980; Schaffer, 1984; Valsiner, 1987).

För att barn ska kunna bygga upp en förståelse av sin omvärld, upptäcka och utforska denna och kunna utvecklas emotionellt är samspelet med andra människor en förutsättning. Vi vet att barnet inte ensamt kan utvecklas, det behöver vuxna som kan ge närhet och värme för att barnets resurser ska kunna utnyttjas till fullo (Mangs och Martell, 1995).

Den vuxnes uppfattning av sig själv, sin roll och sitt ansvar i förhållande till barnet samt hans/hennes uppfattning av barnets utvecklingspotential påverkar interaktionen och avgör vilka utvecklingsmöjligheter som barnet får (Havnesköld och Risholm Mothander, 1995). För att ge små barn goda utvecklingsmöjligheter krävs vuxna som är sensitiva och tillgängliga genom att försöka förstå barnets signaler och anpassa sig efter dem. Det är grundläggande viktigt att den vuxne är emotionellt tillgänglig och pålitlig då detta ger barnen den "säkra bas" som de behöver för att utforska och leka. Vid sidan av föräldrar blir då personal på daghem betydelsefulla vuxna i arbetet på att stödja barns utveckling (Diderichsen, 1991).

Det är mot bakgrund av denna moderna småbarnsforskning och dess syn på barns behov av socialt samspel som denna studie ska ses.

Syftet med den här undersökningen är dels att studera former för och innehållet i personalens samspel med barn i åldern 1-3 år och deras föräldrar på åtskilda småbarnsavdelningar på daghem. Intressefokus ligger på personalens sätt att samspela med barn och föräld-

rar. Studien gäller specifika situationer som lämning, hämtning och fri lek inne och ute. Dels är syftet att ta reda på vad personalen ser som sin viktigaste uppgift i relationen till barnen i ovanstående situationer.

Mot bakgrund av undersökningens syfte kan följande frågeställningar formuleras:

1. Hur samspelar personalen med barn och föräldrar då barnet lämnas respektive hämtas på daghemmet?
2. Hur tar personalen ansvar då barnet lämnas respektive hämtas på daghemmet?
3. Hur uppmärksammar, stimulerar, aktiverar personalen barnen vid fri lek inne och ute och hur kommunicerar man med varandra?
4. Vad ser personalen som sin viktigaste uppgift i relationen till barnen i lämning - och hämtningssituationerna, samt vid fri lek inne och ute?

3.1 Avhandlingens uppläggning

Nedan beskrivs uppläggning och kapitlens huvudsakliga innehåll kortfattat.

I *kapitel 2* behandlas små barn livssituation i förhållande till hem och daghem med tonvikt på vuxensamspelets betydelse. Kapitlet ger en översikt av lagstiftning och definition av begrepp.

Kapitel 3 utvecklar och redovisar syfte och problemställning för undersökningen.

Kapitel 4 behandlar studiens teoretiska referensram inom vilken arbetet har bedrivits.

Kapitel 5 tar upp relevant forskning om små barn utifrån ett samspelsperspektiv. Relation mellan barn och vuxna belyses med tonvikt på grad av samspel, behov, utveckling och anknytning.

Kapitel 6 beskriver undersökningens metoder och genomförande. Här ges en översikt över undersökningsprocessen, undersökningens uppläggning och datainsamlingar.

Kapitel 7 redovisar resultaten av observationer och intervjuer från de tre daghemmen i form av fallbeskrivningar. Kapitlet innehåller också en sammanfattning av undersökningens resultat.

I kapitel 8 slutligen diskuteras undersökningresultaten i förhållande till studiens teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning, samt vilka tänkbara utvecklingsbetingelser som ges barn utifrån de olika samspelsmönstren.

4. TEORETISKA UTGÅNGS-PUNKTER

Utgångspunkt för litteraturgenomgången har i huvudsak varit anknytning/samspelsteorier där objektanknytning och relationssökande stått i fokus.

De senaste tjugo årens forskning omkring små barns utveckling dokumenterar hur viktigt samspelet med vuxna är för barnets hela utveckling (t ex emotionellt, socialt och kognitivt). Samspelsforskningen visar att det mest fundamentala för människans utveckling är att den föregår i en social miljö, förutan den sociala miljön kan inte de medfödda möjligheterna bli realiteter.

Anknytningstemat är gemensamt hos teoretikerna Bowlby, Winnicott och Stern (Perris, 1996). I deras beskrivning finns tydliga likheter, eftersom både Bowlby och Winnicott i tidig kontakt med Melaine Klein har tagit intryck av hennes syn på det lilla barnet och Stern i en syntes har sökt forma en teori, där de senaste årens forskningsresultat om barnets olika kompetenser kommit till uttryck. Teorierna presenteras med tonvikt på anknytning, objektrelation och självutveckling.

4.1 Den livsviktiga anknytningen

Bowlby, som var anknytningsteorins upphovsman påvisade att behovet av nära känslomässig kontakt med en eller ett begränsat antal vårdare var ett lika primärt behov, det vill säga lika viktigt för överlevnaden som de fysiologiska behoven av sömn och föda (Bowlby, 1982). Anknytningen är beroende av fysisk närhet mellan barnet och dess vårdare under barnets första levnadsår och sker automatiskt och "instinktivt". Teorin har en evolutionsbiologisk bas och en konsekvens av detta är att barnet inte kan låta bli att knyta an.

Bowlby ansåg vidare att barnets beteende redan från början styrs av två kompletterande tendenser, nämligen nyfikenhet, dvs behov att utforska världen och lära sig mer om den och å andra sidan behovet av närhet, ömhet och beskydd. Balansen mellan dem kallade Bowlby "a set goal of attachment". Mera trygghet leder till utforskande, inte till beroende. Anknytningen kan uttryckas som en inneboende kraft som verkar i riktning mot växande och frigörelse och att denna kraft är lika stark som den motsatta i riktning mot trygghet, närhet och beskydd (Emde, 1989).

Kvaliteten på anknytningen kan däremot variera beroende på hur samstämt och lyhört det känslomässiga samspelet mellan barnet och dess vårdare är. Vad barnet behöver är en genomsnittlig omvårdnadsmiljö för att utveckla en god känslomässig utveckling (Bowlby, 1982). Winnicott (1995) uttrycker detta med att barnet behöver "the good-enough environment".

Bowlby (1982) talar om två kompletterande system, anknytningssystemet hos barnet och omvårdnadssystemet hos föräldrarna. Under barnets första sex månader baseras relationen helt på omvårdnadssystemet så att föräldern reagerar adekvat på barnets gråt, håller det nära sig och skyddar det. I åldersperioden från åtta månader till ett och ett halvt år fylls barnet av främlings- och separationsrädslan dess önskan är att hålla sig nära föräldern som en viktig skyddande funktion. Upp till tre år är anknytningsbeteendet lättväckt och intensivt under långa perioder. Begreppet "trygg bas" är centralt i Bowlbys teori och beskriver föräldrarnas förmåga att utgöra en "hamn" för barnet, en trygghet att utgå ifrån och att återvända till i utforskandet av världen. Samma handlingsprinciper som är underförstådda i termen "trygg bas" täcker i stort sett innebörden i Mahlers (1984) övningsfas och Winnicotts (1995) "good enough mother" och "holding".

I och med att barnet blir äldre så utvecklas dess kognitiva förmåga och med hjälp av den kan barnet börja utveckla föreställningar om sig själv och sina relationer till andra människor. Dessa föreställningar kallas i anknytningsteorin inre arbetsmodeller "internal working models" (IWM). I jämförelse med Sterns (1991) begrepp "representationer av generaliserade interaktioner" (RIG) kan en inre arbetsmodell ses som abstraktare och hierarkiskt överordnad RIG och dessa inre arbetsmodeller rymmer såväl medvetna som omedvetna aspekter (Broberg, 1996).

Anknytningen är alltså en intrapsykisk företeelse, som utövar sitt inflytande även när anknytninspersonen inte finns i närheten. Den inre arbetsmodellens funktion är att uppfatta och tolka händelser samt att förutsäga framtiden och upprätta planer för barnets eget handlande. Den första relationen bildar mönster för senare relationer. Ett barn, vars föräldrar är känslomässigt tillgängliga, kommer att konstruera en arbetsmodell av sig själv som kompetent och älskad och en bild av föräldern som trygg och pålitlig, utifrån vilken barnet kommer att möta andra människor med en positiv förväntan. Den inre arbetsmodellen implicerar också föränderlighet och uppdateras kontinuerligt eftersom ny information tillkommer (Perris, 1996).

Det komplicerade spel som leder till en anknytningsrelation har på senare tid alltmer formulerats som en transaktionell process som innebär att vårdarens beredskap och känslighet över tid samspelar med barnets gradvis ökade förmåga att uppfatta och erövra sin omvärld. Barnets ökade kapacitet att känna igen och kunna aktivera tidigare erfarenheter leder samspelet framåt. Processen påverkas också av olika sociala och kulturella faktorer (Havnesköld och Risholm Mothander, 1995).

Bowlby och flera med honom har påpekat att en tillgiven bindning, förutom till en huvudperson, kan förekomma i relation till andra personer i det växande barnets omgivning, sannolikt enligt en viss hierarki. Utöver pappan kan det vara äldre syskon, släktingar eller några andra som gör att anknytningsbeteendet aktiveras och då särskilt om personerna utför någon av huvudpersonens funktioner. Enligt Bowlby innebär sådana multipla anknytningar dock inte att anknytningen till huvudpersonen försvagas utan snarare tvärtom (Perris, 1996).

Schaffer och Emerson (1964) och Fox (1977) visar att barn kan forma flera anknytningsrelationer utan att detta behöver innebära något negativt. De fann också att anknytningsrelationen ej alltid behövde vara mamman. I en del fall var relationen till pappan den starkaste. Fox studerade barn i kibbutz. Dessa barn visade separationsångest både när de lämnades av föräldrarna och av dagvårdaren, vilket enligt Fox visar att de bildat flera anknytningsrelationer.

Ainsworth utvecklade på basis av observationer av barn och teorin om föräldern som en "trygg bas" för barnets utforskande av världen en speciell laboratoriesituation, den så kallade Strange Situation (Ainsworth et. al., 1978). Metoden består av några korta separationer och återföreningar mellan förälder och barn i en laboratoriemiljö och lämpar sig för att studera anknytningen hos barn i åldern 12-24 månader. Allt som allt tar observationen cirka 20 minuter och videofilmas för senare analys. Tack vare Strange Situation tillkom en empiriskt grundad kunskap om den tidiga anknytningens betydelse för den fortsatta utvecklingen och i denna situation kan barnets gryende inre arbetsmodell av sig själv och relationen till föräldern studeras.

Barnets anknytningsmönster till föräldern klassificerades av Ainsworth som antingen Tryggt (B), Undvikande (A) eller Ambivalent (C). Utifrån en rad olika studier av normalfamiljer i västvärlden har man funnit följande fördelning mellan de olika anknytningsmönstren. B= 60-70 procent, A= 15-30 procent och C= 10-20 procent. På senare år har ytterligare ett anknytningsmönster beskrivits som kallas Desorganiserat (D). Detta mönster anses ovanligt i normalpo-

pulationer, men relativt vanligt i riskpopulationer (Havnesköld och Risholm Mothander, 1995).

Sedan 1970- talet har man använt sig av Strange Situation vid jämförelse mellan hemmabarn och daghemsbarn. På senare tid har kritik mot Strange Situation framförts av forskare som Clarke-Stewart (1988, 1989); Lamb och Sternberg (1990); Hårsman (1982); Stroufe (1988) och Broberg (1989). De menar att metoden har en annan psykologisk innebörd för daghemsbarn, som är mera vana vid separation än hemmabarn. Daghemsbarnens mindre benägenhet att söka sig till mamman efter separation behöver därför inte vara tecken på en störd känslomässig bindning.

Mary Main har vidareutvecklat anknytningsteorin till en anknytningsintervju "adult attachment interview" (AAI), för att studera också föräldrarnas mentala representationer av sin egen barndom. Utgångspunkten var att föräldrar, vars barn har olika anknytningsmönster, skiljer sig åt dels beträffande sina egna barndomsupplevelser och inre representationer av anknytningsrelaterade fenomen, dels i det sätt på vilket man kan tala om dessa erfarenheter. Antagandet att föräldrarnas egna anknytningserfarenheter påverkar deras förmåga att samspela med sitt barn på ett lyhört och för barnet förutsägbart sätt har fått ett starkt empiriskt stöd (Broberg, 1996).

I en studie av van Ijzendoorn (1995) hade mammor som bedömts som "fria/autonoma i sina förhållande till sina anknytningsrelationer från barndomen"(F) 82% barn som bedömdes som tryggt anknutna. Medan mammor som klassificerades som "avfärdande av betydelsen av anknytning"(Ds) hade 65% barn som bedömdes som undvikande i sin anknytning till mamman. Sambandet mellan förälderns förhållningssätt till sina barndomserfarenheter och barnets anknytning gäller även för pappor, även om resultatet är osäkrare på grund av att studierna är färre. Bowlby menar att anknytningen till spädbarnet är relationsspecifik, dvs att barnet kan ha en trygg anknytning till en av föräldrarna, men otrygg till den andre (Perris, 1996).

Howes och Hamilton (1992) fann i sin studie av barn/föräldrarelationen, att på daghem där papporna lämnade och hämtade sina barn var barnen i hög utsträckning "entirely securely attached". Forskarna drar slutsatsen att pappor som lämnar och hämtar sina barn är mera involverade i dem.

4.2 Objektrelationsteorier

Objektrelationsteoretiker som Mahler betonar den tidiga samspelsutvecklingen, ser den som primär och att det är i relation till vårdaren som barnet utvecklar sitt jag. Enligt objektrelationsteorins senare del, i den s k separations-individuationsprocessen betraktas barnet som en helhet, en unik person och som social och objektsökande. Barnet söker aktivt kontakt med sin omgivning och behovet att bli mött och att ingå i en relation är drivkraften i utvecklingen. Vårdarens känslighet och förmåga att uppfatta barnets signaler tillmäts stor betydelse för barnets och relationens utveckling.

Barnet genomgår i olika steg separations-individuationsprocessen genom spegling i reaktionerna på sina utåtriktade handlingar och där barnet successivt upptäcker och inträder i världen (Igra, 1983). Mahler, Pine och Bergman (1984) menar att vårdarens reaktioner på de affektiva förändringar som barnet genomgår under separations-individuationsprocessen reflekterar deras egna erfarenheter av denna utvecklingsperiod, vilket kan jämföras med de studier av anknytningsrelevanta erfarenheter som vidareutvecklats utifrån Bowlbys teori (Perris, 1996).

Beskrivningen av de autistiska och symbiotiska faserna som är förobjektsstadier i Mahlers utvecklingbeskrivning har blivit alltmer ifrågasatt (Berg-Brodén 1989; Stern 1991; Havnesköld och Risholm Mothander 1995). Då senare tids forskning visar ett barn som redan från första stund i samspelsprocessen är socialt aktivt och medskapande. Enligt Mahler är det under de första åren som barnets personlighet i stora drag formas och hon menar att arbetet med de mindre barnen är långt viktigare än man tidigare har antagit (Mahler, Pine och Bergman 1984).

Winnicott (1995) är den som starkast betonat barnets behov av samspel för att utvecklas som individ. Barnet har en potentiell personlighet som består av dess nedärvda egenskaper kopplade till en inneboende drivkraft till utveckling. Nyckelbegreppet i Winnicotts beskrivning av spädbarnet är beroende. Barnet kommer inte att kunna utvecklas och kommer inte in i verkligheten, utan att bli bemött av moderns (eller av den som ersätter henne) omsorg. Genom att vårdaren ser hela barnet och bekräftar dess olika sidor förs barnet in i världen.

Den helhet av möjligheter, som barnet representerar, måste enligt Winnicott tas emot i ett ostört och kontinuerligt varande - en sfär, ett rum - där barnet inte tvingas att reagera utan bara kan finnas till. Detta barnets första jagtillstånd kallar Winnicott för upplevande av

kontinuitet. Genom förmåga till hållande "holding" som bl a innefattar omvårdnad, empati och inlevelse förser föräldern barnet med detta rum. Winnicott hävdar att denna period av ostört och kontinuerligt varande är väsentligt för byggandet av jaget och ligger till grund för barnets grundtillit "basic trust" (Mangs och Martell, 1995).

Under integrationsfasen är det spröda eller rudimentära jaget sårbart för störningar, vilket kan hota dess förmåga till sammanhållning. Vårdarens förmåga att via empati hålla eller härbärgera det späda barnets inre kaos är av största betydelse. Om föräldern genom sin omvårdnad inte kan skydda barnet eller om det desillusionerats för snabbt, tvingas det själv att försvara sig mot störningar och ångest. Barnet utvecklar en mental anpassningsförmåga för tidigt och därmed ett falskt själv, samtidigt som helheten splittras och barnet reagerar utifrån andra människor snarare än utifrån sitt sanna själv (Berg-Brodén, 1989).

I och med förmågan att kunna skilja "jaget" från "icke - jaget", går barnet efter halvårsåldern in i en ny period där beroendet inte längre är absolut utan relativt. En verklig förmåga till utveckling av objektrelationer finns nu, eftersom barnet relaterar till vårdaren som ett separat objekt. Om barnet fått tillräckligt med omsorg kan det nu identifiera sig med denna omsorg och inom sig bygga strukturer för de hållande-funktioner som föräldern tidigare haft. Inom barnet sker en internalisering och en förberedelse till att själv kunna härbärgera sina känslor (Winnicott, 1995).

I mellanområdet mellan mor och barn tar barnets lekande form. Det är platsen för barnets symboliserande och för övergångsobjektet. Tillgången till detta potentiella rum blir platsen för all skapande verksamhet, där fantasin befruktar verkligheten. Endast i leken kan barnet eller den vuxne skapa och använda hela sin personlighet och det är bara i skapandet som individen upptäcker sig själv hävdar Winnicott.

Övergångsobjektet fyller barnet med dofter, känslor och behov och det blir personligt, speciellt, oersättligt. Det blir den första symbolen som representerar barnets infantila omnipotens och är ett tecken på att barnet kan ge sig själv tröst och omvårdnad. Det hjälper också barnet från det odifferentierade tillståndet med vårdaren till en relation med en separat person, en person i yttervärlden (Winnicott, 1995).

4.3 Självutveckling

Efter Bowlby och Winnicott har Stern (1991) ytterligare betonat barnets anknytning som ett mål i ett aktivt utvecklingförlopp. Medfödda och inlärda beteendemönster samspelar i ett invecklat transaktionellt nätvärk med barnets omgivning.

Med utgångspunkt i den nya spädbarnsforskningen betraktar Stern barnet redan från födseln som en individ med känsla av ett eget jag. Barnet ses som predestinerat att från början uppleva både sig själv och sin omvärld. Stern beskriver utvecklingen som en process av ömsesidiga relationer, där interaktionen i det mänskliga samspelet består av ett samskapande av den gemensamma verkligheten, där barnet med känslornas hjälp orienterar sig mot omvärlden och självet växer fram. Hur utvecklingen fortgår är beroende av barnets direkta upplevelser samt hur barnet organiserar sina upplevelser utifrån det sociala samspel det blir delaktigt i. Sterns perspektiv i förhållande till Mahlers kan sägas vara en tyngdpunktsförskjutning mot aktiv integration i förhållande till Mahlers passiva symbios.

Stern beskriver fem olika känslor av själv, där var och en representerar ett speciellt område av självupplevelse och socialt relaterande. Varje känsla av själv existerar som fullt fungerande och aktiv livet igenom (Stern, 1991).

Under de två första månaderna växer det uppvaknande självet fram som utgör fundamentet för relaterande, skapande och lärande. Stern anser att barnet gradvis och systematiskt i en kreativ process organiserar olika delar av upplevelse för att identifiera mönster hos sig själv och andra och i det arbetet förnimmer en framväxande känsla av själv (Havnesköld och Risholm-Mothander, 1995). Detta grundas på de studier som visar att spädbarn söker social och sensorisk stimulering, tycks kunna överföra information mellan olika modaliteter, något som Stern kallar amodal perception, söker efter mönster och visar preferens för vissa stimuli. Stern spekulerar i att varje upplevelse kan vara förbunden med en viss känsloton, något han benämner vitalitetseffekter. Denna första organisationsprocess som ger upphov till känslan av ett uppvaknande själv blir också grunden till processen som formar kommande känslor av själv (Stern, 1991).

Efterföljande period då kärnsjälvet skapas ser Stern som den socialt mest utpräglade tiden i en människas liv. Barnet är upptaget av relationer, har svarsleende, söker ögonkontakt och upplever att det har ett själv. Det utmärkande för självet under denna tid är att det finns en upplevelse av att ha en vilja, en historia, ett känsloliv

och en upplevelsehelhet. Utifrån barnets erfarenheter av samspel med andra formas genomsnittsupplevelser av en viss interaktion eller händelse Stern kallar dessa RIG, "representationer av generaliserade interaktioner", som integreras i kärnsjälvet (Perris, 1996). RIG väcker upp ett aktiverat minne av att vara med någon. Stern kallar detta "aktiverad följeslagare". Vilket utifrån tidigare beskrivning har väsentliga likheter med begreppet arbetsmodell hos Bowlby (1982) och övergångsobjekt hos Winnicott (1995).

Barnets sätt att relatera till omvärlden förändras i sju-månadersåldern då ett nytt organisationsstadium inträder. Detta sker i och med att barnet upptäcker sitt eget mentala fungerande i relation till andras och att även andra har en inre psykisk värld. Barnet börjar upptäcka att inre subjektiva upplevelser är möjliga att dela med någon, ett subjektivt själv utvecklas. Barn och vårdare kan nu på ett mentalt plan dela upplevelser och känslor och informera varandra om sin inre värld i vad Stern kallar affektintoning. I detta utvecklas förmåga till inkännande och empati som är centralt i utvecklandet av relationer. Enligt Stern kan barnet först nu då det uppnått en upplevelse av sig själv skild från andra gå in i symbios eller sammansmältning (Mangs och Martell, 1995). Här finns också influens av Vygotskys (1982) teori där utvecklingen ses som ett resultat av inträde i meningsfulla interaktioner. Då vårdaren tolkar barnets beteende i termer av mening och för i samspelet med barnet in sin egen referensram av skapat meningsinnehåll.

Ytterligare en nivå i relationsutvecklingen sker när barnet under andra levnadsåret utvecklar sina kognitiva funktioner och kan använda sig av symboler och tecken, språk och symbollek blir då möjlig. Behärskandet av språket påverkar barnets upplevelse av sig själv och relationen till andra då språket för in barnet i en ny dimension av samvaro. Interaktionen kan nu involvera förfluten tid, nutid och framtid och sätter sin prägel på allt socialt samspel från denna tid. Gemensamma upplevelser mellan barn och familj skapas med språkets hjälp. I takt med att språket får större betydelse som kommunikationsmedel förlorar barnet den direkta tillgången till ursprungliga upplevelser och känslor, dessa finns dock kvar, men utanför barnets aktiva medvetande. Stern talar om en splittring i upplevelsen av självet (Stern, 1991). Den ambivalens och regression som karakteriserar relationen i det Mahler kallar närmandefasen med påföljande brytskede i relationsutvecklingen, finner också sin parallell i den förändring av självutvecklingen som Stern på detta sätt beskriver.

Stern diskuterar språket utifrån Winnicotts term av övergångsfenomen där övergångsobjektet blir den första symbolen. Han me-

nar att språket från början skapas av barnet och intar en mellanposition mellan barnets subjektivitet och vårdarens objektivitet (Havnesköld och Risholm-Mothander, 1995).

En ny organiserande nivå av självutveckling och en ny känsla av själv utvecklas då barnet i tre - årsåldern börjar kunna skapa och omskapa sig själv med språkets hjälp. Barnet kan då återge händelser, känslor och upplevelser i form av berättelser av hur barnet uppfattar verkligheten, med egna ord väva samman sin självbiografi. Historieberättandet väver in element från andra känslor av självet, som t ex från kärnsjälv och subjektivt själv. Enligt Stern är det en stor betydelse för identitetsprocessen att kunna återge upplevelser i form av historier (Stern, 1991).

5. SAMPELSFORSKNING OM SMÅ BARN PÅ DAGHEM

Daghem har dels studerats utifrån ett brett perspektiv på interaktionen vid institutioner för små barn (1-3 år), dels utifrån den av Mary Ainsworth utarbetade observationsmetoden av anknytningen mellan vårdaren och barnet, den så kallade Strange Situation (Ainsworth et. al., 1978). På senare tid har även olika varianter av Strange Situation använts för att studera relationen mellan barn och lärare. Genom dessa observationer kan barnets föreställningar om sig själv och sitt förhållande till andra människor studeras.

I de olika studierna behandlas samspelet mellan vuxna och barn och visas hur vuxna genom sitt beteende och med sitt interaktionsmönster påverkar enskilda barn och barngrupp. Resultaten visar att barnets utveckling främjas i ett regelmässigt samspel där den vuxne är känslig inför barnets signaler och delar barnets intresse.

5.1 Låg grad av samspel och olika samspel mellan barn och vuxna

En låg kommunikationsnivå mellan personal och barn på daghem har man funnit i flera studier som berör såväl yngre som äldre barn. I FRASBO-projektet som är ett forskningsprojekt om förskolans sociala och pedagogiska roll har Dencik, Bäckström och Larsson (1988) studerat barn på en syskonavdelning och en småbarnsavdelning. Barnen var i åldern 1;5-7 år, 30 av barnen i åldern 1;5-3 år. Dencik kom fram till att personal-barn-kontakterna kännetecknas av att personal och barn har ringa kontakt med varandra under en dag. Dessutom är kontakterna generellt av mycket kortvarig natur i form av några ord, korta meningar eller direkt fysisk hjälp och tar som regel slut när det som förorsakade kontakten är avslutat. Kontakterna består av praktisk hjälp och instruktioner samt av att påminna barnen om daghemmets regler och normer, korrigera och tillrättavisa barnen omväxlande med att även övervaka de barn som utför olika sysslor. Barnens kontaktförsök uppmärksammas ej alltid, utan barnen får ofta göra flera försök. De minsta barnen och de busiga får mest uppmärksamhet, minst får de "normala" och de tysta. Hemprat bemöts kortfattat av personalen. Dencik ser daghemmet som tämligen affektlöst och att självständighet av typen daghemsrele-

vant autonomi "uppmuntras" av personalen medan självständighet som innebär enskilt initiativ och ställningstagande "nedmuntras".

Hur små barn vid daghemsstart subjektivt organiserar en för dem ny och omvälvande miljö har studerats av Lindahl och Pramling (1993). Data insamlades genom att kontinuerliga observationer gjordes i form av löpande protokoll och videoinspelningar. Observationerna omfattade alla i förskolan förekommande rutinsituationer samt andra former av aktiviteter, initierade både av vuxna och av barn. Resultatet visar att det från personalens sida sker ringa samspel med barnen och "få" medvetna försök att hjälpa barnen att göra daghemmet till sin livsvärld. Forskarna skriver att de får en känsla av att pedagogerna är mer upptagna av att uppfostra efter daghemmets rutiner och låta barnen leka fritt, än att försöka sätta sig in i barnets känslor och tankar och stödja dem i att göra daghemmet till sin livsvärld.

Andra studier pekar på skillnader i vuxen/barn samspel mellan olika daghem. Ekholm och Hedin (1991) har utifrån studier på 12 daghem med barn i åldern 1-10 år, gjort en klimatgruppering utifrån personalens förhållningssätt gentemot barnen. Man fann tre olika typer av klimat, nämligen daghem med framtidsinriktat, nuinriktat och genomsnittligt klimat. Resultatet visar att vuxna på framtidsinriktade daghem samverkade i hög grad med barnen och där samverkade också barnen med varandra. På daghem med nuinriktning var de vuxna mera passiva relativt barnen. Under fri lek var de ofta inte alls närvarande och delaktiga i barnens sysselsättningar. Vuxna samverkade mindre och det gjorde barnen också. Daghem med genomsnittligt klimat liknade både daghem med framtidsinriktning och nuinriktning. När det gällde vuxnas samverkan liknade de daghem med framtidsinriktning, medan de vuxnas aktivitet/passivitet relativt barnen liknade daghem med nuinriktning. Forskarna skriver att man kan anta att vuxna och barn ömsesidigt påverkar varandras beteende och förstärker respektive beteende, vilket kan innebära att klimatet befästs. Utifrån detta menar de att barnen på daghem med framtidsinriktning levde under gynnsammare utvecklingsbetingelser. De visar också ett beteende som kan betraktas som mer socialt kompetent. Huruvida detta har betydelse på lång sikt att vistas i olika klimat kan forskarna med säkerhet ej uttala sig om, endast anta att det kan ha betydelse.

Att den vuxnes omsorgsmönster påverkar barnen visar också Thyssen (1991). Om de vuxna ej lyssnar på barnen, lyssnar inte heller barnen på varandra och tonen är ofta aggressiv och ovänlig. Däremot är barnen vänliga och tillmötesgående både mot vuxna och barn på institutioner där de möts av förståelse och inlevelse.

Zanolli, Saudargas och Twardosz (1990) observerade daghemsbarn i åldern 16-28 månader under deras fria lek inne och ute, utifrån hur barnen svarade på de vuxnas kontakt. Resultatet visar att vuxna visar stora skillnader i social interaktion med små barn, men att det framför allt var genom leendet de vuxna skapar kontakt med barnen. Vuxna som log ofta fick också mer positiva svar på sina andra kontaktförsök med barnen.

Skillnader i personalens sätt att kommunicera med små barn har också undersökts av Aamlid (1993) och Hundeide (1994). Samspelet har studerats utifrån Kleins (1989) kriterier i det s k MISC-programmet (more intelligent and sensitive child). Resultatet visar att vissa avdelningar karakteriseras av en vuxen-barn kommunikation som består av ett positivt, engagerat, intresserat samspel mellan barn och vuxna. Andra avdelningar karakteriseras av att det pratas lite med barnen och att det sällan kommuniceras på ett positivt intressant sätt, de vuxna pratar där mera med varandra eller pratar ut i luften. Författarna menar att utifrån detta ger några barnstugor barnen bättre utvecklingsmöjligheter än vad andra ger.

5.2 Barn söker vuxna

Barns behov och intresse av vuxna visar Galluzzo, Matheson, Moore och Howes (1988) och barnens försök att också påverka vuxna till interaktion påvisas av Andersen och Kampman (1991). I en studie av små barn på ett daghem i Köpenhamn ser Andersen och Kampman (1991) att små barn ofta försöker avläsa sina pedagogers göranden och låtanden och att barnen nästan konstant är uppmärksamma på de vuxnas aktiviteter också när barnen primärt har uppmärksamheten riktat åt annat håll. Detta innebär att vuxnas blotta närvaro i rummet påverkar barnens samspel oavsett vad de företar sig. Barnens aktiviteter upphör när vuxna rör sig i rummet och om vuxna sätter sig ner och gör något vuxenarbete, dras barnen till dem. Barns intresse för vuxna visar sig också i det att en vuxen sällan kan lämna rummet utan att en eller flera barn vill följa med. Forskarna visar också att barnens kontaktförsök ej alltid uppmärksammas. Ihärdiga barn försöker igen, medan andra resignerar.

Diderichsen (1991), Jacobi (1991) och Thyssen (1991) har i sin omsorgsforskning av barn i åldersgrupperna 2, 4 och 6 år också visat på den vuxnes stora betydelse för barnen. Diderichsen (1991) observerade tio barn ur varje åldersgrupp vid tre olika tillfällen, lika många pojkar som flickor. Huvudintresset i observationerna låg på vuxen-barn interaktionen. Diderichsen visar att för de små barnen är kon-

takten med den vuxne det viktigaste av allt och att de med hela sin kropp uttrycker att de vill ha vuxenkontakt. De önskar att vuxna ska uppmärksamma dem och det de gör och de vill samarbeta med den vuxne. När vuxna ej är tillgängliga är barnen rastlösa, vandrar från en sak till en annan. De små barnen försöker fortfarande få kontakt, de större ser ut att ha givit upp och söker sig till nya vuxna som kommer in i gruppen. Diderichsen ser att även om 2-åringarna visar intresse för andra barn är det alltigenom samvaron och kommunikationen med den vuxne som är viktigast för dem. Det är inte bara dialogen med den vuxne de vill ha, utan också ett praktiskt samarbete omkring de ting som upptar barnen. Diderichsen menar att det sätt på vilket barns kommunikation och behov bemöts påverkar barns intellektuella utveckling och deras motivation och självuppfattning i form av tillit och kompetens. Hon ser också resultatet utifrån ett samband mellan vuxen-barn interaktionen och kvalitet. Daghem med tillgänglig personal ger barnomsorgen en inre kvalitet som daghem med otillgänglig personal saknar.

Liknande resultat finner Aamlid (1991) som under åtta år låtit studenter göra observationer under sina praktikperioder på daghem med barn upp till tre år. Hon ser att samspelet mellan barnen och de vuxna har avgörande betydelse för barnens trivsel och utveckling. De barn som gick mycket för sig själva visade tecken på överaktivitet, nedstämdhet och tillbakadragenhet eller också var de överaktiva och aggressiva. När studenterna aktivt går in och ger barnen uppmärksamhet ler de mera, verkar gladare och blir mer sociala både mot studenterna och mot andra barn.

Daghemspersonalens betydelse för barns anpassning till daghem har studerats av Hårsman (1994). Hon har undersökt små barns anpassningsprocess vid placering i daghem med fokus på den emotionella och sociala utvecklingen. Hårsman använde sig av ett anpassningsbegrepp som förutom bedömning av barnets sinnesstämning till stor del berörde barnets interaktionsmönster med personalen och samspelet personal-barn. Bland annat använde hon sig av ett indexmått på anpassningens kvalitet, vilket bestod av nio variabler, varav fem berörde barnets interaktionsmönster med personalen och samspelet personal-barn. Barn som vid daghemsstart var 6-12 månader har observerats före placeringen och ett antal gånger upp till sex månader efter denna. Parallellt observerades en kontrollgrupp som ej vistades i daghem. I början på daghemsvistelsen blev de små barnen nedstämda och passiva, men barnen återhämtade sig på någon månad. Resultatet visar att barnen hade lite samspel med personalen, såväl ansikte mot ansikte kontakt som närhet. När det gäller ansikte mot ansikte kontakten visade också bedömningarna

att personalen gav barnen en liten mängd signaler till ansikte mot ansikte kontakt, i synnerhet under den första tiden efter daghemsstart. Hårsman fann ingen statistisk skillnad mellan daghemsbarn och hemmabarn vid slutet av sin undersökning. Lätt anpassning förekom enbart på daghem där personalen var lyhörd och känslig för barnens signaler om att de önskade kontakt och närhet. Svår anpassning förekom inte på dessa daghem, vilket Hårsman hänför till daghemskvalitet. Hårsman fann också att hemmabarnen utvecklades mera olikt jämfört med daghemsbarnen.

Liknande resultat finner Lindahl (1995) då hon observerar ettåringars inlärning. Hon ser att barnen under en period vid daghemsstart hämmas i sitt lärande på grund av den separationskris de upplever i relation till föräldrarna.

5.3 Lämning och hämtning

I en svensk studie har Elwin (1987) undersökt barns reaktioner och kontakt vid lämning. Hon har på fem daghemsavdelningar observerat barn i åldern 17-43 månader. Barnens separationsreaktioner och kontaktmönster till andra barn, föräldrar och daghemspersonal studerades vid de dagliga morgonseparationerna. Elwin tittade också på hur dessa kontaktmönster och reaktioner påverkas av barnens ålder och personalens grad av tillgänglighet. Studien visar att om personalen inte var tillgänglig blev de yngsta barnen förvirrade, såg frånvarande ut och regredierade samtidigt som deras försök till kontakt med personalen ökade. Det var de minsta barnen som visade mest av dessa kvarstående separationsreaktioner. Om personalen var tillgänglig var barnen mer öppna, nyfikna och lekte mer åldersadekvat. Med ökad ålder hos barnen blev tillgång till personal inte lika betydelsefull.

Att barnets ålder har betydelse för separationsreaktionen visar även Field, Gewirtz, Cohen, et. al., (1984b). Man fann att barnen i åldern 18-29 månader visade mera av negativa reaktioner vid lämningssituationen i jämförelse med barnen i åldern 30-69 månader.

När barnet lämnas av föräldrarna till någon av personalen på daghemmet tycks det för barnet innebära en speciell övergångsfas. Barnet kan reagera med en kortare stunds protest, med gråt eller med att bli inaktiv en stund efter det att föräldern gått. Ragozin (1980) fann att bland daghemsbarn i åldern 17-38 månader var det knappt hälften som grät i lämningssituationen, däremot var det vanligt med en stunds inaktivitet då barnet varken interagerade

med föräldern eller läraren. När föräldern gått ökade lekbeteendet och interaktionen med läraren.

Hårsman (1994) finner i sin studie att det mest typiska under anpassningsperioden till daghem då barnet lämnas är att de gråter (56%). Vid den sista observationen var samtliga barn i ettårsåldern. Cirka en tredjedel av barnen är känslomässigt neutrala och verkar således relativt oberörda i lämningsögonblicket. Det är ovanligt att barnen är nöjda genom att le eller vinka till föräldrarna då de går från daghemmet. Vid återföreningen är det nästan hälften (46%) som är positiva och möter föräldern med ett förnöjt ansiktsuttryck, omedelbar ögonkontakt och leende. Omkring en femtedel är känslomässigt neutrala och 29% reagerar med unvikande beteende.

Studier pekar också på att separations- och återföreningsreaktioner vid dagliga separationer är relaterade till varandra. Field, Gewirtz, Cohen, et.al., (1984) fann ett samband mellan negativa reaktioner vid lämningen (verbala protester, följa efter föräldern) och att fortsätta leka vid hämtningen. Även här poängteras att barnets utvecklingsålder kan vara en viktig förklaring (Field, et al., 1984; Ragozin, 1980). Man fann också att de äldre barnen oftare både rörde sig bort från föräldern och kommunicerade mer positivt med föräldern än de yngre barnen.

Kronlund och Ringdén (1985) har intervjuat förskollärare omkring deras förhållningssätt till olika daghemssituationer, bl a lämning och hämtning. Samtliga tycker att lämning och hämtning är svåra situationer att förhålla sig till och man uttrycker skilda synsätt omkring samspelet med barn och föräldrar. Personal som i ringa omfattning stöder barnen tycker att de behöver träna självständighet eller att regler och rutiner på daghemmet ej medger fokusering på ett barn. Författarna tolkar de olika samspelsmönstren utifrån personalens personlighetsmässiga bakgrund.

5.4 Samspelets betydelse för barns utveckling

I flera studier visas anknytningens betydelse för små barns utveckling (Ainsworth, Blehar, Waters och Wall 1978; Matas, Arand och Stroufe 1978). De barn som Matas, Arand och Stroufe (1978) studerade uppvisade också högre kvalitet i lek och problemlösningsförmåga vid två års ålder än de som blivit "insecurely attached". Barn som fått en trygg anknytning var också mera entusiastiska, envisa och samarbetsvilliga.

Anknytningen mellan små barn och deras lärare har Howes (1990) och Howes, Phillips och Whitebook (1992) undersökt. Man

finner att anknytningen till läraren är en faktor som påverkar barnens samspel med andra barn. De barn som har en god anknytning till sina lärare hade en större benägenhet att orientera sig mot både andra barn och vuxna. Forskarna finner att barn i lågkvalitativa daghem, dvs där vuxen-barn interaktionen är låg, ofta går mållöst omkring och är inte involverade i lek med andra barn, vuxna och leksaker. I deras resultat framkommer också att på daghem där lärarna har lite interaktion med barnen har dessa svårt att använda sig av de vuxna som en trygg bas i utforskande av omgivningen. Howes (1990) visar specifikt på de allra minsta barnens situation, då hon ser att de barn som före ett års ålder börjar på daghem där vuxen-barn aktiviteten är låg, får svårt med kamratkontakter och förmågan att lösa problem. Detta var särskilt påtagligt om också barnets anknytning till föräldrarna var svag.

Att kvaliteten i samspelet, dvs ett positivt engagerat samspel, är av betydelse för barnets allsidiga utveckling är de flesta forskare samstämmiga omkring. Man visar också att barnets emotionella, sociala och intellektuella utveckling har ett samband med vuxensamspelet (Carew 1980; Stroufe 1988; Klein, 1989; Palmérus, Pramling och Lindahl 1991). Att interaktionen mellan barn och vuxna har betydelse för barnens sociala utveckling och att mycket verbal interaktion gynnar barns sociala utveckling påvisas av Philips, McCartney och Scarr (1987) samt Ekholm och Hedin (1991).

Klein (1989) menar att den vuxne ska iaktta vissa kvalitetskriterier i samspelet med barnet för att på så sätt påverka och utveckla barnets känslomässiga och intellektuella utveckling. Hundeide (1994) påpekar dock att förutsättningen för att utveckla dessa kriterier bygger på en emotionell expressiv kontakt mellan barn och vuxna, med andra ord ett samspelsklimat av god kvalitet.

Lindahl (1995) har utifrån en studie av ettåringars möte med förskolans värld observerat deras erfarande och spontana lärande. Hon har följt barn utifrån vad de själva valt att rikta sitt medvetande mot och på så sätt spontant väljer att lära sig. Resultatet visar att barnens upplevelse av trivsel, egna självdefinierade mål, varmt förhållningssätt till personalen eller annan känslostämning påverkar lärandet. När barnen lyckas fånga den vuxnes uppmärksamhet, på så sätt att det etableras samspel, medför barnens initiativ att deras intresse får ny näring. När barnen inte lyckas fånga tillräcklig uppmärksamhet från de vuxna finns risker att de ger upp sitt samspelsinitiativ och lär sig oavsiktligt att initiativ inte lönar sig. Den genomförda studien påvisar att det finns åtskilliga exempel där personalens samspel med barnen verkar ske oreflekterat och godtyckligt.

I en longitudinell studie har Hwang och Broberg (1993) följt 145 barn från 12 månaders ålder. Syftet har varit att studera hur olika former av barntillsyn samverkar med barns behov och vilka effekter detta har på den sociala, emotionella och kognitiva utvecklingen. I studien har man bl a tittat på hur kvaliteten i barnomsorgen påverkar små barns utveckling. Resultatet visar att det är viktigt att den yttre kvaliteten (t ex barnantal, personalens utbildning, lokaler, personaltäthet) når över en viss tröskelnivå. För den inre kvaliteten (t ex föräldrakontakt, trivsel, planering) tycks det däremot inte finnas några sådana tröskeleffekter. Givet att den yttre kvaliteten når över godtagbar nivå, bestäms effekterna på barnets utveckling av det känslomässiga och pedagogiska klimat som personalen förmår skapa.

5.5 Personal som sekundära anknytningspersoner

Ett annat sätt att studera interaktionen mellan vuxna och barn är att specifikt titta på personalen som anknytningspersoner.

Att små barn kan utveckla bindning till flera personer utöver föräldrarna, sannolikt utifrån någon slags hierarki framfördes redan av Bowlby (Perris, 1996; Schaffer och Emerson 1964). Den senare forskningen tyder också på att personal på daghem kan fungera som anknytningspersoner till små barn även om enhälliga svar ännu saknas. Trots omfattande studier finns inte många undersökningar som studerat daghemmets roll och den funktion pedagoger har, eller kan tänkas ha, som sekundära anknyningspersoner. De studier som finns är huvudsakligen genomförda i USA utifrån varianter av Strange Situation och resultaten bör beaktas utifrån de skillnader som finns mellan daghemsverksamhet i USA och Sverige.

Enligt Honig och Lally (1988); Palmérus, Pramling och Lindahl (1991) och Kärrby, (1992) består positiva personalbeteenden av samma beteenden som utmärker positiva föräldrabeteenden i relation till små barn. Vilket innebär att samma faktorer som utvecklar en trygg relation till föräldrarna är viktiga i relation till daghemspersonal, inte minst personalens känslighet för barnets signaler.

Howes, Rodning, Galluzo och Myers, (1988) och Ainsworth et.al. (1978) visar att bindningsmönstret till mamman och anknytningen till den vuxne på daghemmet liknar varandra, även om man kan se tendenser till ökad trygghet när barnet är tillsammans med föräldrarna. Howes et. al., (1988) har också undersökt små barns förmåga att knyta nära relationer till vuxna på daghem. I motsats till tidigare forskning menar hon att barn som inte har en trygg bindning till sin

mamma mycket väl kan utveckla en sådan med en vuxen på daghemmet. Daghemmets personal kan bli den trygghet barnet saknar hemma, men det ska inte förväxlas med att daghemspersonalen ersätter föräldern. Även Hårsmans (1994) resultat visar att små barn kan utveckla en relation till andra vårdare än modern, en relation som påminner om en bindningsrelation men den behöver inte ha samma innebörd för barnet som mor-barn relationen. Kvaliteten på interaktionen påverkas naturligtvis av hur personalen möter barnet och den relation som barnet utvecklar till personalen.

Värdet av goda interaktiva erfarenheter ger också Pramling (1993) uttryck för. Pramling anser att en bindning till en pedagog aldrig kan bli för stark om den är frisk, dvs till barnets bästa. Hon anser att varje betydelsefull bindning ett litet barn haft, bär det med sig hela livet som något att återvända till inom sig även om personen inte finns närvarande längre.

Utifrån den småbarnsforskning som Ghedini-Orsala (1990) gjort i Italien ifrågasätter hon vad man tidigare sagt att många känslomässiga relationer har negativ effekt på småbarn. Hennes studier visar att barn från tidig ålder kan hantera många relationer utan konflikter eller ängslan och att många känslomässiga bindningar har positiv påverkan på barnen. Ghedini menar att man utifrån detta måste omvärdera "attachment" teorierna och att nu inse att flera personer förutom föräldrarna kan ha betydelse för barnets utveckling. Detta under förutsättning att den miljö barnet vistas i kännetecknas av en stabil känslomässig atmosfär som ger emotionell närhet.

Det finns också forskning av Howes och Hamilton (1992a) och i forskningsöversikt av Hårsman (1994), som visar att barnets trygghet i bindningsrelationen till modern kan influera barnets relation till daghemspersonalen positivt. Samt att personalen ägnar sig mera åt barn som uppvisar ett tryggt beteende än åt dem som är otrygga och ängsliga. Anderson (1980) pekar dock på det motsatta förhållandet, att en god pedagogrelation kan påverka relationen till modern positivt.

I Howes och Hamiltons (1992 a) studie studerade man både anknytningen till föräldern och till personalen och använde sig av "The attachment Q-set". Resultatet visar att barnen genomgående var tryggare med sina föräldrar än med personalen. Preferens för föräldern innebär att barnet kan upprätthålla bindningen till föräldern visavi personalen vilket värderas positivt (Clarke Stewart, 1989).

I en studie av daghemsbarn där medelåldern var 15 månader har Goossens och van Ijzendoorn, (1990) jämfört barnets bindningskva-

litét till lärarna (trygg-otrygg) med kvaliteten i bindningen till modern och/eller fadern utifrån en variant av Strange Situation. Jämförelsen visar att barn kan ha en trygg bindningsrelation till modern/fadern men inte till läraren, eller tvärtom. Personalen bedömdes som känsligare för barnens signaler än föräldrarna. De trygga barnen tillbringade mer tid på daghemmet per vecka än de otrygga. Barnen tenderade också att ha mer positiva relationer till daghemspersonalen om dessa var responsiva och känsliga inför barnens signaler och interagerade mycket och engagerat med barnen.

Anderson, Nagle, Roberts och Smith (1981) har genomfört en studie där anknytningen mellan barn och lärare observerades utifrån en Strange Situation- liknande procedur. Barnen indelades i olika grupper utifrån daghemmets kvalitet och nivån på lärarens involvering i barnens fria lek. De barn vars daghemspersonal var känslig för barnens behov och signaler, visade flest tecken på att ha skapat en trygg känslomässig bindning till sina lärare, medan barn med mindre känslig personal gav flera uttryck för en otrygg känslomässig bindning. Dessa barn sökte också mera kontakt och interagerade mer med främlingen i Strange Situation.

I en longitudinell studie undersöker Howes och Hamilton (1992b) hur barnens anknytning ser ut i relation till föräldrar och lärare. Man intresserade sig för stabiliteten i relationen föräldrar-barn och lärare-barn över tid och även för förhållandet mellan dessa två typer av relationer. Anknytning fastställdes med "The attachment Q-Set" under lämning och hämtning i relation till föräldrarna. Q-Set användes även i relation till lärarna. Resultatet visar att barnen hade stabila föräldraanknytningar över tid. Vad man fann anmärkningsvärt var att fäder var mera "entirely securely attached" med sina barn. Relationen till lärarna var mera komplex. Man såg att om barnen inte bytte lärare, blev lärare-barn relationen lika stabil över tid som föräldrarelationen. Barn som bytte lärare mellan den första och den andra perioden var mindre trygga vid 24 månader än de som ej bytt. Forskarna spekulerar i om ett barn efter en tid på daghemmet internaliserar en modell av läraren som antingen tillgänglig eller otillgänglig? Man frågar sig också vilka representationer får barn av en involverad lärare och hur påverkar detta relationen till en ny lärare som är svagt involverad?

Utifrån den daghemsforskning som på senare tid utförts i USA omkring små barn och anknytning (Goossens och van Ijzendoorn, 1990; Howes och Hamilton, 1990; Howes et al., 1988). Frågar man sig huruvida och i vilken utsträckning personal på daghem kan fungera som anknytningspersoner för små barn. Efter de studier som

utförts av Howes och Hamilton (1992b), aktualiseras åter frågan om personal som anknytningspersoner:

> A central question in this line of reasearch is wether or not child care teacher-child relationships have attachment relationship components and can be considered attachment relationships? (s 876)

Forskarna frågar sig också om inte en sensitiv och involverad lärare kan kompensera för en torftig föräldra-barn anknytning? Samt vilken effekt på sikt en sensitiv relation med en tillfällig lärare kan ha för barnet där föräldra-barn relationen är bristfällig?

6. UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING

Det grundläggande kunskapsintresset för denna studie är att försöka beskriva och analysera personalens samspel med små barn och föräldrar under lämning, hämtning och fri lek. För att skaffa kunskap om detta har jag valt en kvalitativ ansats där jag dels observerat hur personalen arbetar i nämnda situationer och dels intervjuat samtlig personal som deltagit i studien. Studien är genomförd med observation som huvudmetod på tre daghems småbarnsavdelningar.

6.1 Urval

Överväganden

Eftersom jag var intresserad av att studera små barn och syftet var att studera personalens samspel med små barn (1-3 år) och föräldrar, var det självklart att mer djupgående studera några daghem under en längre tid. Daghemmen skulle ha en småbarnsavdelning med barn i åldern ett till tre år. Motivet för detta var att det med stor sannolikhet skulle vara svårt att studera personalens interaktion med endast de små barnen i en syskongrupp. Ytterligare ett kriterium var att verksamheten ej var specifikt riktad mot handikapp eller barn med särskilda behov.

Situationerna lämning, hämtning och fri lek inne och ute valdes som områden för min undersökning. Motivet till val av lämning och hämtning var dels studier av "attachment-teorin" där separation och återförening fokuseras, dels den speciella vikt dessa situationer kan tänkas ha för små barn som dagligen vistas utanför hemmet då de innebär återkommande brytskede i tillvaron.

Fri lek valdes utifrån att den strukturellt skiljer sig från lämning och hämtning. Leken representerar enligt Winnicott (1995) ett mellanområde från separationen från föräldern, en övergång till världen utanför. Barn och personal kan tänkas vara friare i sin kontakt med varandra vilket möjligen kan innebära att samspelet blir mera genuint mellan barn och personal.

Man kan diskutera hur många enheter som ska ingå i en studie som denna. Utifrån förstudien i en småbarnsgrupp där samspelet vid lek, lämning och hämtning observerades med löpande protokoll under fyra dagar visade det samlade materialet rikligt med informa-

tion. Observationsmetoden bedömdes som användbar och tre daghem ansågs vara tillräckligt, på grundval av erfarenheterna från förstudien och eftersom det på tre avdelningar finns ett stort antal barn, föräldrar och personal vars samspel kunde iakttas. Dessutom bedömdes antalet daghem utifrån de begränsningar som gällde för arbetets omfattning och tidsramar.

Undersökningsgrupp

Genom institutionen för barn och ungdomspedagogisk utbildning i Norrköping fick jag förslag på fyra daghem, samtliga småbarnsavdelningar. Av dessa kom två att delta i undersökningen. Två bortföll, ett på grund av att man hade barn som huvudsakligen låg över treårsgränsen och det andra daghemmet tackade nej. Det tredje daghemmet fick jag kontakt med genom ett av de deltagande daghemmen. De tre daghemmen låg i tre olika kommundelar i samma kommun. Den daghemspersonal som kom att ingå i undersökningen var de förskollärare och barnskötare som vid studiens genomförande arbetade på respektive daghem.

Ansvarig för varje daghem kontaktades per telefon och tillfrågades om deltagande. Innan arbetet startade besökte jag varje daghem och berättade om undersökningen och personalen inhämtade tillåtelse från föräldrarna. Jag informerade också själv de föräldrar som kom att ingå i studien eller som besökte daghemmet under den tid jag var där.

Observationerna genomfördes på tre småbarnsavdelningar, som fortsättningsvis kallas A, B och C. Barnen var i åldern ett till tre år. Storleken på barngrupperna varierade från nio till sexton barn. På daghem A bestod barngruppen av nio barn i åldrarna 1;9 till 2;11 år, på daghem B av tolv barn mellan 1;11 till 2;11 år och på daghem C av sexton barn mellan 1;10 till 3 år.

Efter det att observationerna slutförts intervjuades personalen. Personalen var elva till antalet. På daghem A var det tre personal, på daghem B var det fyra personal, varav en person bortföll på grund av flyttning, och på daghem C var det fyra personal.

6.2 Metoder

Observationer

Utifrån mitt syfte att studera personalens samspel med barn och föräldrar valdes ostrukturerade observationer i form av löpande protokoll.

Den ostrukturerade observationen har en utforskande karaktär, syftet är att erhålla så mycket kunskap som möjligt kring ett visst problemområde och handlingen beskrivs episod för episod under det att den utspelar sig. Den mindre strukturerade observationen kan även jämföras med en videokamera som sveper över ett visst område (Merriam, 1994).

Löpande protokoll är också exempel på en kvalitativ mätning, där man ej ser delarna lösryckta från varandra utan försöker komma fram till en helhetsuppfattning (Lökken och Söbstad, 1995). Bae, (1994) pekar på de begränsningar som skriftliga observationer innebär hon nämner t ex svårigheten med att fånga den icke verbala kommunikationen, uppfatta snabba skeenden och se detaljer.

Teorigenomgången visar vikten av samspel mellan barn och vuxna och har därigenom varit utgångspunkten för valet av situationer som skulle dokumenteras.

För att jag skulle kunna iaktta så många barn som möjligt i lämningssituationen spreds observationerna ut på varierande tider. Detta innebar att jag ibland befann mig på daghemmet då man öppnade, ibland någon timma senare och ibland ännu senare för att observera de barn som anlände allra sist. Därigenom kanske jag en dag endast observerade ett barn, medan jag en annan dag observerade två barn. På varje daghem utfördes sammanlagt 6-7 observationer av lämningssituationen. Räknar man samman observationerna av lämning vid de olika tidpunkterna för de tre daghemmen blir summan 20 observationer.

Samma principer rådde vid hämtningen, dvs jag befann mig olika tider på daghemmet för att se så många barn som möjligt vid hämtningen. På varje daghem utfördes sammanlagt 6-7 observationer av hämtningssituationen. Räknar man samman observationerna av hämtning vid de olika tidpunkterna för de tre daghemmen blir summan 20 observationer.

Under observationerna beskrevs händelseförloppet i form av samspelet mellan barn och vuxna så detaljrikt som möjligt. På de tre daghemmen observerade jag lämningen från det att barnet kom till dess att föräldern lämnade tamburen. Jag studerade också hur personalen tog in barnet i gruppen. Vid hämtningen observerades si-

tuationen från det att föräldern kommit tills dess barn och förälder gått. Vid något tillfälle sammanföll lämningen för två barn. I dylik situation observerade jag samspelet med båda barnen.

Fri lek observerades i tio-minuters intervaller, så tillvida att jag observerade i tio minuter, höll upp i tio minuter och observerade åter i tio minuter. Under de minuter då jag inte observerade, läste jag som regel igenom det jag skrivit minuterna innan och förtydligade detta. Oftast förekom utelek under en tidsperiod av 45-60 minuter och det innebar att jag vanligen gjorde två eller tre tio-minutersobservationer vid en utelek. Den fria leken ute och inne observerades vardera vid sju perioder per daghem och det sammanlagda observationsmaterialet är 42 observationer. Således kom jag att utföra två typer av observationer, dels observationer på enskilda barn (lämning, hämtning), dels på grupper av barn (fri lek inne och ute).

Efter varje observationsdag har samtliga observationer renskrivits och sorterats in under respektive daghem och situation. Genom att jag befann mig på daghemmen olika tider har hela personalgruppen varit föremål för mina observationer. Därigenom är det ingen av personalen som på grund av sina arbetstider ej deltagit i undersökningen.

Observationerna följde efter varandra på de tre daghemmen, A, B, och C och genomfördes under vår och höst 1995. Omedelbart efter att observationerna var slutförda följde intervjuerna och då i samma ordning, dvs på det daghem där observationerna startade initierades också intervjuerna.

Observatörsrollen

Observatörsrollen innebar att jag satt/stod vid sidan av den verksamhet jag observerade. Vid lämnings/hämtningssituationerna befann jag mig i tamburen. Under den fria leken inne förflyttade jag mig mellan de olika lekrummen och vid leken ute på gården placerade jag mig så att överblick var möjlig, samtidigt som jag även där förflyttade mig mellan de olika leksituationerna. För att störa verksamheten så lite som möjligt kommunicerade jag inte med de barn och vuxna som jag iakttog och jag var en till synes tyst och passiv iakttagare. Inte heller diskuterades de situationer jag observerat med personalen. Jag tog inga initiativ till kontakt med barnen och i de fall barnen tog kontakt med mig besvarade jag den, men utvecklade den inte och hänvisade som regel barnen till någon av personalen. Det var ibland svårt att vara neutral, speciellt vid utelek då barnen från ett daghem enträget försökte få mig att hjälpa dem

gunga eller bad om annan hjälp. Vid ett par tillfällen bröt jag neutraliteten då jag bedömde det nödvändigt av etiska skäl.

Tillförlitlighet

Barnen accepterade fort min närvaro och verkade inte fästa någon större uppmärksamhet vid att jag befann mig i rummet eller på gården. Samma erfarenhet av observationer i barngrupp gör Hårsman, (1994); Jacobi, (1991) och Ekholm och Hedin (1991).

Om personalen påverkas och inte uppträder naturligt minskar validiteten. För den observerade personalen kan det ha varit underligt med en främmande person som enbart iakttog det de gjorde och inte deltog i arbetet. Man kanske också undrar vad observatören egentligen tycker då man som personal inte får reaktioner på sitt arbete.

Ekholm och Hedin (1991) har i en observationsstudie av 164 daghemspersonal låtit dem besvara frågor omkring att bli observerade. Majoriteten tyckte inte att varken de själva eller deras arbetskamrater eller barnen avvek från sitt vanliga beteende under observationen. Forskarna drar slutsatsen att resultatet är ett uttryck för att man i allmänhet inte påverkas i så hög grad av observationer som man skulle kunna befara.

Huruvida föräldrarna påverkats av min närvaro och inte uppträtt naturligt är svårt att få klarlagt. Rent allmänt kan det hos föräldrar finnas en strävan att framstå som "goda" föräldrar och ändra sitt beteende i den riktning de tror är önskvärt.

Patton menar att det inte är fråga om huruvida man som observatör påverkar eller ej. Snarare att man påverkar och hur man ska kunna ha kontroll över dessa effekter och ha med detta i beräkningen när man tolkar sin information (Patton, 1980).

Kazdin (1982) kommer med tre förklaringar till varför aktörernas beteende kan påverkas. Är personerna negativt inställda eller ängsliga inför att bli observerade kan de börja bete sig på ett sätt som de anser vara acceptabelt eller önskvärt. Är aktörerna medvetna om att de observeras och därigenom blir bedömda på något sätt, kan de också reagera på denna bedömning. Dessutom menar Kazdin (1982) att den observerade kan förändra sitt beteende utifrån återkoppling från observatören, t ex genom att denne gör anteckningar eller uppmärksammar ett visst beteende. Detta stämmer inte in på min studie då jag inte tittat på ett visst beteende utan studerat förloppet utifrån bestämda situationer.

Intervjuer

Syftet med intervjuerna var att få veta hur personalen tänker kring lämning, hämtning och lek och därigenom kunna förstå deras handlande. Avsikten med intervjuerna var inte att ta reda på om personalen gör som de säger sig göra, dvs jämföra personalens utsagor med deras handlande. Utan att låta intervjuerna supplera och belysa observationsmaterialet som utgör huvudmetod i undersökningen.

Innan intervjuerna påbörjades "testades" frågeområdet på en person med lång erfarenhet av barnomsorg.

Enligt (Patton, 1980) är intervjun en möjlighet att få människors tolkning av sin omvärld och att komma åt intervjupersonernas sätt att se på saker och ting.

Intervjuformen var delvis strukturerad och styrd av *ett* bestämt frågeområde, som bestämts utifrån teorigenomgången och studiens syfte.

Vad tycker du är din viktigaste uppgift i relation till barnen vid lämning respektive hämtning samt vid fri lek inne och fri lek ute?

Intervjuerna genomfördes under november och december månad 1995. Personalen intervjuades på sitt eget daghem och intervjuerna kunde genomföras i avskildhet i angränsande personalutrymmen. Intervjun inleddes med information till den intervjuade om att deras svar skulle behandlas konfidentiellt.

Varje intervjutillfälle varade mellan 50 och 70 minuter och var och en av de intervjuade bads att i nämnd ordning beskriva vad de tyckte var viktigt utifrån fyra frågeområden: lämning, hämtning, fri lek inne och fri lek ute.

Under intervjun var intervjuarens inlägg få och bestod närmast av att återföra informanten till området, ibland förtydliga, ibland för att omformulera och spegla tillbaka till informanten och sammanfatta vad som sagts. I den utsträckning som oklarheter uppstod be dem utveckla och förklara vad de menade. Med andra ord hålla informanten koncentrerad på ämnet och bibehålla orienteringen. Kvale (1992) ser intervjuaren som medskapare till intervjuns resultat genom sin interaktion med intervjupersonen och genom att hjälpa individen att bygga upp ett sammanhängande och begripligt resonemang. Intervjuerna spelades in på band med personalens tillåtelse.

Under observationsarbetet bestod personalgruppen av elva personer. Vid intervjuerna deltog tio personer. En deltagare bortföll på grund av flyttning till en annan förskola.

Tillförlitlighet

Personalen visade stort intresse för intervjuerna och berättade gärna. Några av personalen hade behov av att prata allmänt om sitt arbete. För en del personer var associationerna ut till angränsande områden påtaglig, vilket innebar att de upprepade gånger fick återbördas till frågan av intervjuaren. Frågeområdet blev också olika mycket belyst beroende på intresse, engagemang och daghemmets situation.

Som intervjuare var jag inte obekant för de olika intervjupersonerna. Jag hade tidigare observerat dem i arbetet med barnen, kommit och gått vid olika tidpunkter under deras arbetsdagar, suttit där med mitt block. Jag uppfattade aldrig att det hos dem fanns någon osäkerhet omkring frågeområdet eller till mig. Möjligen mera behov av att äntligen få prata om det de sett mig observera och få tillfälle att förklara och uttrycka varför de gjort som de gjort.

Det är alltid förenat med tolkningsvårigheter att hantera intervjuer. Ord kan misstolkas och vad personen sagt kan komma att feltolkas. Kodningen har gjorts så att huvudtendenser, centrala tankar i intervjupersonernas erfarenheter kunnat fångas upp.

6.3 Bearbetning av analys och data

Observationerna

Studiens syfte var att studera personalens samspel med barn, och föräldrar. Enligt Merriam, (1994) påbörjar man analysen genom att granska den frågeställning man utgick från när undersökningen startade. Analysarbetet kan sägas vara en process som har till syfte att bringa ordning i datamaterialet och organisera det i mönster, kategorier eller beskrivningsenheter (Patton, 1980).

Bearbetningen av resultatet är av kvalitativ art och dataanalysen har utförts i fem steg. Analysen har skett utifrån vart och en av de tre daghemmen och utgångspunkten har varit en tolkande analys (Merriam, 1994). Utformning av kategorierna är gjorda med empirin och litteraturstudierna som grund och i analys av undersökningsmaterialet har anknytningstemat varit vägledande i form av personalens närhet/närvaro till barnen och känslighet för barnens signaler och behov.

Datareduktion 1.

1) Bearbetningen i steg ett omfattade ingående och återkommande genomläsningar av de löpande protokoll som förts vid varje observation (lämning, hämtning och fri lek) på respektive daghem. En första datareduktion sker då viktiga beteenden vad gäller personalens samspel i situationerna lämning, hämtning och fri lek noteras.

2) Dessa första anteckningar bestod av en listning av beteendena och blev utgångsläget för en beskrivning av personalens, föräldrarnas och barnens beteende i respektive situation, på respektive daghem.

Datareduktion 2.

1) Utifrån dessa beskrivningar startade ett sökande efter vad som karakteriserar lämning respektive hämtning och fri lek på var och en av de tre daghemmen. Regelbundenheter och karaktäristiska drag i materialet med fokus på personalens samspel med föräldrar och barn i de olika situationerna på respektive daghem togs fram.

2) Genom de mönster och regelbundenheter som framkommit kunde varje daghems lämnings, hämtnings och leksituation kategoriseras.

3) Därefter beskrivs de mönster av samspel som karakteriserar varje situation på respektive daghem. De exempel, delvis i form av citat, som finns i texten är valda att illustrera kategorierna.

Intervjuerna

Det renskrivna intervjumaterialet, som ordagrant skrevs ut i sin helhet har analyserats och tolkats i flera steg. Varje intervju har analyserats utifrån syftet att få personalens syn på vad de ser som viktigt vid situationerna lämning, hämtning och fri lek. Tendenser eller teman i lärarnas svar har skrivits fram.

Svaren inom varje frågeområde har analyserats för varje daghem för sig.

1. Utskrifterna från varje situation (lämning, hämtning och fri lek) på respektive daghem genomlästes upprepade gånger. Markeringar gjordes utifrån vad var och en av personalen ansåg som sin viktigaste uppgift i dessa situationer.

2. Utifrån varje persons utsagor lyftes ut svar som liknade varandra för respektive situation, därefter har sammanförts lämning med hämtning och fri lek inne med fri lek ute.

3. De sammanställda utsagorna från lämning-hämtning och fri lek inne-fri lek ute har bildat underlag för kategorier. Därefter har citat valts ut för att exemplifiera vad kategorierna påvisar.

7. SMÅ BARN PÅ TRE DAGHEM

I detta kapitel redovisas resultaten i form av fallbeskrivningar av de tre daghemmen, dels av personalens sätt att samspela med barn och föräldrar, dels av personalens syn på sitt arbete. Intervjuerna är gjorda för att få veta vad personalen anser vara viktigt i de olika situationerna och därigenom supplera observationsstudien. Intervjuerna är ej utförda för att jämföra vad man säger sig göra och vad man faktiskt gör (se sid 36).

Fallbeskrivningarna bygger på de observationer och intervjuer som gjorts på de tre daghemmen. Först presenteras beskrivningen utifrån observationerna daghem för daghem och därefter utifrån intervjuerna. De tre daghemmen benämns A, B och C. Slutligen beskrivs respektive daghems interaktionsmönster.

Lämning och hämtning redovisas separat då de i observationsmaterialet framstår som två från varandra skilda situationer, medan fri lek sammanförts. I intervjuerna har lämning sammanförts med hämtning och fri lek inne med fri lek ute.

7.1 Daghem A

7.1.1 Observationer av lämning

På daghem A kännetecknas lämningen främst av att personal, föräldrar och barn har ett *engagerande* möte, dvs personalen visar barn och föräldrar stort intresse, samt av att personalen deltar *odelat aktivt*, dvs knyter an till barnet genom att ge barn och föräldrar hjälp med avskedet, finnas nära barnet och genom att föra in barnet i aktivitet.

Daghemspersonalen visar i lämningssituationen barn och föräldrar intresse och uppmärksamhet. Den av personalen som inskolat barnet möter barn och föräldrar i tamburen, kontakt sker genom att man kallar barnet vid namn och visar glädje över att åter mötas. Föräldrar och medföljande syskon får också del av uppmärksamheten. Personalen utvecklar kontakten genom att t ex fråga hur barnet mår, prata om vädret eller om någon leksak, som barnet oftast bär på. Daghemspersonalen intresserar oftast barnet redan vid detta första möte för någon aktivitet som pågår eller talar om något de under dagen ska göra tillsammans.

Under hela lämningen finns personalen nära barn och förälder, ofta sitter man på huk framför dem eller står bredvid. Föräldrarna klär som regel av barnet, men vid behov hjälper personalen till.

Vid avklädningen samtalar personal och förälder med varandra och ibland vänder de sig till barnet med någon fråga. Samtalet mellan de vuxna handlar t ex om barnsjukdomar, barnets tider på daghemmet och vem som efter avslutad dag ska hämta barnet. De vuxna pratar också om barnets kläder och personalen uppmärksammar t ex nya skor eller en ny mössa.

Personalen är delaktig i barnets avsked från föräldern genom att ta barnet i famn och uppmana barnet att krama eller vinka till föräldern. Ibland förklarar de för barnet vad föräldern ska göra, t ex "nu måste mamma gå till skolan och jobba", "mamma ska till sin bank och räkna pengar".

Efter det att föräldern gått hjälps barnet aktivt in i lek. Oftast väljer de vuxna lek/leksak efter det de vet att barnet tycker om. Personalen finns alltid initialt med i leken.

> En av personalen (inskolningspersonen) möter Per och hans mamma vid dörren, hälsar och säger: 'hur mås det'. Pratar med mamman om hennes skola. Annat barn ropar på personalen, säger till henne att hon strax kommer. Frågar Per om han haft det bra i helgen och om han tittat på någon eld (varit valborgsmässohelg). Mamman klär av barnet, personalen sitter på huk framför, Per gråter lite. Ett annat barn kommer och kryper upp i personalens knä, hon uppmanas gå och hämta 'banken'. P: 'Sara kan du hämta banken till Per, den man bankar med, han tycker så mycket om den'. P. tar upp Per i famnen uppmanar honom vinka till mamma, förklarar för honom att mamma ska gå till skolan.

Det förekommer att daghemspersonalen förbereder såväl varandra som de barn som redan anlänt på att flera barn ska komma, man gör det genom att prata om de väntade barnen, vilka tider de beräknas komma och vem som ska lämna dem.

> Personal sitter med några barn kring ett bord och lägger pussel, tittar på klockan. P: 'Snart kommer Lina och hennes mamma. När Lina kommit ska vi ha samling'.

Barn som redan anlänt till daghemmet söker ibland personalens uppmärksamhet under det att ett nytt barn lämnas, genom att komma fram och visa någon leksak eller söka kroppskontakt med personalen. De vuxna pratar även med dem men intresset ligger huvudsakligen på det barn som nyss anlänt. Ibland uppmanar personalen

det kontaktsökande barnet att hämta någon leksak till barnet som kommit. Kan beskrivas som att daghemspersonalen tar barnet till hjälp för att föra in det nyanlända barnet i gruppen.

7.1.2 Observationer av hämtning

På daghem A kännetecknas hämtningen främst av att personalen deltar *odelat aktivt*, dvs hjälper barn och föräldrar att återknyta till varandra genom att stödja föräldrarollen, lämna förskolan och övergå till hemmet.

Daghemspersonalen hjälper barn och föräldrar att återknyta kontakten med varandra. Barnen uppmärksammas på att föräldern kommit och personalen hämtar de minsta barnen och bär dem till föräldern. Personalen finns under större delen av hämtningen nära barn och förälder. De flesta föräldrar stannar i tamburen, oftast börjar de vid ankomsten plocka fram barnens kläder och det är föräldern som klär på sitt barn.

Vid påklädningen informeras föräldern om hur barnet ätit och sovit och vad det ätit. Föräldern får ibland se något barnet gjort under dagen, t ex en teckning och det förekommer att personalen berömmer barnet över något framsteg i utvecklingen. De vuxna pratar om barnets kläder och ibland letar man efter vantar och sockor. Personalen är också uppmärksam så att barnet ej glömmer eventuella kramdjur/leksaker. Barnet är i ringa utsträckning delaktig i samtalen, det är huvudsakligen personal och föräldrar som samtalar.

Oftast följer flera barn med personalen ut i tamburen, kryper upp i personalens knä eller står och iakttar barnet som ska gå hem. De får också uppmärksamhet, även om personalen huvudsakligen intresserar sig för det barn som ska gå hem.

> P: 'Nu kommer någon det var Eriks mamma, få se var vi har Erik. Pappa är med i dag också'. Personalen som hämtat Erik håller honom på armen, lämnar honom till pappan, mamman pussar Erik. P: 'Han har ätit och sovit, nöjd med tillvaron. M: Det brukar han vara.' Personalen sätter sig på huk. Två andra barn kommer fram, ett av dem kryper upp i personalens knä. Mamman börjar klä på Erik. Mamman och personalen pratar om Eriks kläder, pappan om lovtider, därefter pratar man återigen om Eriks kläder. M: 'Hans vantar. P: Det gillar han inte vantar, inte alls kul'.

Om barnet inte vill ta på sig och gå hem, hjälper daghemspersonalen föräldrarna. Innan personalen tar steget till aktiv hjälp försöker man indirekt hjälpa föräldern genom att på olika sätt återföra barnet

med föräldern, personalen arbetar för att barn och förälder ska återknyta till varandra. Vill barnet inte skiljas från en speciell leksak, talar personalen med barnet om återkomsten nästa dag och fortsättning på leken. Personalen intresserar sig också för vad barn och förälder ska göra efter det att de lämnat daghemmet och hjälper på så sätt barnet att övergå till världen utanför daghemmet.

> Personalen kommer fram till mamman med Mia på armen. P: 'Där är mamma'. Mamman tar Mia, hämtar hennes kläder. Mia springer in i lekrummet, hämtas ut av personalen. Mia börjar leka med ett lamm hon hämtat i lekrummet. P: 'Visa mamma bä, bä! Vad säger bä, bä'? Mia låter lammet gå på mammans arm, som har satt sig på bänken med barnets kläder. P: 'Det var soppa till middag, tror ej hon åt så mycket, till mellanmål åt vi blåbärssoppa'. Personalen går och hämtar Mias kramdjur. P: 'Här får du din hare'. Mia springer åter in i lekrummet, mamman följer efter henne. Personalen avvaktar en stund, går sedan också in. P: 'Hur är det, vill du ej gå hem'? Börjar prata med Mia om att mamma blir genomsvett då hon har jackan på sig. Personalen tar Mia i knät och börjar klä på henne. Barnet gråter och protesterar.

Initiativ till avsked tas antingen av föräldrar eller av personal. Daghemspersonalen skiljs från barn och förälder genom att alltid markera avsked. Genom att klappa barnet på kinden, vinka och säga hej avslutas dagen. Det förekommer att personalen talar om vem av dem som möter barnet nästföljande dag, "i morgon är jag Kerstin här när du kommer".

Majoriteten av barnen visar glädje över att åter se sina föräldrar, protesterar inte, är inte heller ledsna och hämtningarna förlöper smidigt och de är tidsmässigt ganska korta.

7.1.3 Observationer av fri lek inne och ute

På daghem A kännetecknas fri lek inne och ute främst av att personalen *stimulerar* barnen till lek, dvs hjälper, stöder och inspirerar barnen och är *delaktiga* i barnens lek.

Daghemspersonalen deltar i barnens fria lek genom att aktivt sysselsätta sig med barnen, utveckla och stimulera leken. De vuxna försöker göra barnen intresserade av olika sysselsättningar genom att fråga vad de vill göra, ge förslag och ta initiativ till olika lekar. Genom att barnen visas hur man kan cykla eller dra en kärra inspireras de till aktivitet och personalen inbjuder till lek genom att t ex fråga vilka barn som vill måla eller bygga. Personalen kommer också ihåg

vad barnen sysslade med föregående dag eller vad barnen föredragit att leka med den sista tiden. Barnen ges möjlighet att utforska och experimentera under den fria leken, samtidigt som vuxna är nära barnen och intresserar sig för vad de gör.

Barnen får beröm och uppmuntran t ex "vad duktig du är Kristina, Ulrika är också duktig, alla barn är duktiga att lägga pussel". De vuxna talar ofta med varandra om barnens framsteg och visar varandra att ett barn nu kunnat lägga ett visst pussel, bygga högt med klossarna eller benämna en viss sak. Under fria leken ute uppmärksammar man barnen på vad som händer utanför staketet, visar på hundar, sopbilar och flygplan och de vuxna är med barnen då de utforskar gården. Personalen pratar mycket till barnen. Förklarar, visar, tillrättavisar och ställer frågor till barnen, men väntar ej på svar eller ger barnet tillräckligt med tid för att hinna svara. Barnen kommunicerar tillbaka genom sina kroppar och genom gester och ljud av olika slag.

> En personal lägger olika pussel med tre barn. P: 'Vad duktig du är. Nej det var fel, vi får plocka bort tuppen. Var ska grisen vara, var ska hästen vara? Aj Arvid inga klossar på bordet, de ska vara på golvet. Kan du lägga ner pusslet i burken? Klara du ska få ett nytt pussel, vill Arvid också ha ett pussel'? Barnet nickar. P: 'Tog Maria din pusselbit. Här får du Klara, Arvid du ska också få om du sätter dig här. Vet du vad jag tror, det ska också bli en nallebjörn. Fel här ska bä-bä ligga, här ska tuppen vara, här hästen. Riktigt duktig är du. Här ska kossan vara, vad säger kossan'? Klara svarar något. 'Bra Klara'.

Personalen har kroppskontakt med barnen. Barnen kramas spontant och de sitter ofta i de vuxnas knä. Under utelek leker alltid någon av personalen med barnen i sandlådan och ibland promenerar de runt med några barn. Barnen söker sig också till de vuxna genom att komma fram och krypa upp i deras knä eller ropa på dem ute. Kroppskontakt underlättas genom att personalen i ganska stor utsträckning sitter på golvet inomhus. Ledsna barn tröstas genom att man tar upp dem i famnen och pratar om deras ledsnad. De vuxna benämner ofta barnen vid namn och talar med dem om det som händer i gruppen.

Daghemspersonalen uppmanar barn som ej är sysselsatta att komma med i någon aktivitet och de uppmärksammas på andra barn som möjliga lekkamrater. Barnen får hjälp med kontakten t ex "kan du sparka till Sebastian, nu blir det åt fel håll, sparka till Sebastian." De vuxna ingriper fort om konflikter uppstår mellan barnen och om barnen slår eller bråkar med varandra.

> Martin börjar slå Olivia. Tillskyndande personal: 'Martin det gör ont på Olivia, så får man inte göra'.

Då personalen pratar med varandra handlar det oftast om vad som tilldrar sig i barngruppen, t ex vad som ska hända under dagen, vilken tid barnen ska gå hem och vem som ska hämta barnen. De vuxna är lekfulla och de ser ut att tycka det är roligt att vara tillsammans med barnen.

> Fem barn sitter med personal i sandlådan. P:' Här då, hej så fint ni kan. Vi måste ha lite mera sand. Oj, titta nu kommer bussen och svänger runt hörnet. Vad duktig du är Lena'. P. lägger ner sand i koppar. P: 'Pang, pang. Jaha nu kommer Ida, kom får du baka kakor. Får Sune ha vagnen (till annat barn)? P: Nu ska vi baka en fisk. Du har hamnat så nära kanten, ska vi lyfta in dig. Sofia har du sett en fisk är det. Inte sand här, det ryker på Lina, här kan du vara. Så här gör man, den här Lina. P: Har du tagit av dig mössan Lina så fin mössa du har. Nu ska vi se här. Kom Kristina (till barn utanför sandlådan), kom får du se att vi bakar kakor'.

7.1.4 Personalens syn på lämning och hämtning

Man tycker det är viktigt att:

- *aktivt delta vid lämning och hämtning*
- *stödja föräldrarollen*

Personalen tycker det är viktigt att ta emot barn och föräldrar i tamburen då de kommer till daghemmet och finnas med vid lämning och hämtning. Man bör som personal hjälpa barn och föräldrar att skiljas från varandra på morgonen och att återförenas på eftermiddagen. Detta motiveras med att det för både barn och föräldrar är svårt att skiljas och att återknyta till varandra och att det för många föräldrar är en stressig situation, då de ska lämna sitt barn för att gå till ett arbete och att efter avslutad dag knyta till sig barnet igen. Det anses viktigt att stunden blir lugn och att föräldrarna känner att det blir en bra start/avslutning på dagen och att personalen bryr sig om och tar hand om just deras barn.

> Man är både aktiv och passiv vid mottagandet, det är ju den där lilla dialogen man har samtidigt med barnet och pratar om vad dom tar av sig och vad dom har med sig ... samtidigt är det viktigt att mamman gör det här lilla avskedet från barnet samtidigt som jag finns till hands ... för övergången måste ju vara smidig för sen ska hon ju lämna över barnet.

Om barn är ledsna när föräldern går, anser personalen att man ska ta hand om dem genom att trösta och avleda och att det är viktigt att barnet ser att föräldern går. Det är också viktigt att vid avskedet förklara för barnet att mamma återkommer när hon slutat arbeta, att hon kommer tillbaka.

Övergången från föräldern till daghemsgruppen ska ske genom personalen. De vuxna bör hjälpa barnet in i gruppen genom att vara tillsammans med barnet den första stunden, läsa en bok, leka eller sitta med barnet i knäet.

> En del behöver ju den här trösten att man sitter med dom, tryggheten dom behöver den och känna att dom är välkomna. Att man då sitter en liten stund med dom pratar, går och tittar på något här leksaker eller bilder eller läser en bok eller någonting. Det är ju viktigt att de har den här tryggheten. Det här med tryggheten är ju väldigt viktigt. På det här viset blir man ju också bekräftad, man känner ju att det är jag som har kommit, att dom tycker om mej, dom känner ju det barnen.

Efter avslutat dag anses det viktigt att personalen hjälper barn och föräldrar att återknyta kontakten med varandra. Föräldrar som har svårt att klara av hämtningen och som t ex inte tar initiativ eller är passiva gentemot sitt barn, bör få stöd och hjälp att själva ta hand om och möta sitt barn. Det kan innebära att personalen vid behov hjälper till att klä på barnet eller tar barnet i knäet under tiden föräldern tar på barnet kläderna. Man motiverar sitt handlande med att många föräldrar upplever hämtningen som mycket arbetsam och att personalen genom att stödja föräldrarollen underlättar för trötta och stressade föräldrar.

> Så tänker man ju på föräldrarna också som är trötta, kanske jobbat hela dagen och så ska de hem och så kanske de har mycket framför sig. Så kommer den här stunden då de vet att barnet inte vill gå hem och skriker och då är ju vi väldigt viktiga i den stunden, det är vi. Att man orkar och kan och klarar av att hjälpa dem då, så att de själva känner att det är dom som klarat av det, det är viktigt.

Det är viktigt med det dagliga informationsutbytet omkring hur barnet ätit sovit och lekt. Den dialogen underlättar också övergången mellan hem och daghem. I personalgruppen tillämpas ett schema för tamburkontakt som innebär att personalen växelvis har ansvaret för tamburkontakten. Föräldrarna vet då vem som möter nästkommande dag och kan på så sätt även förbereda sitt barn.

För att föräldrarna ska känna sig trygga får de mycket information och förberedelse för lämning och hämtning vid inskolningen och vid de återkommande föräldrasamtalen.
Av situationerna lämning och hämtning anses hämtningen vara den som är mest arbetsam för barn och föräldrar och att personalen då är mycket viktig "det är hämtningen som är jobbigast, då har vi en väldigt aktiv del".

7.1.5 Personalens syn på fri lek inne och ute

Man tycker det är viktigt att:

- *finnas med barnen i leken*
- *hjälpa barnen till sysselsättning*

Personalen talar om att det är viktigt att vara med barnen och uppmärksamma dem i allt de gör, detta motiveras med att barnen är små och att mycket kan hända i leken. Man understryker vikten av kontakt mellan barn och personal och att personalen visar att de ser varje barn. Den vuxnes närvaro innebär en trygghet för barnen och att denna trygghet är av största betydelse för dessa små barn. Det är också nödvändigt att ha en överblick över av vad som händer under den fria leken i de olika rummen och på gården. Så tillvida att de vuxna vet vad barnen är sysselsatta med och vem de tar kontakt med för att i ett tidigt skede kunna ingripa om oro och konflikter uppstår.

> Jag måste kunna vara nära till hands, sitta på golvet där dom för det mesta leker och leka med dom. Hjälpa och inspirera dom till olika moment i leken. Jag måste finnas med när dom sitter vid bordet ritar, målar klipper eller klistrar, jag är ju viktig som inspirationskälla.

Personalen tycker det är viktigt att hitta sysselsättningar som barnen klarar av att delta i och att visa på olika möjligheter till lek och hur barnen kan använda olika material, "nu på vintern så har vi byggt snögubbar, man måste visa dom här små". Det är också viktigt att se och uppmuntra barnens egna försök till lek med varandra. Barn som själva tar initiativ till sysselsättningar bör man stödja och "finnas med" sitta bredvid och hjälpa, "få barnet kanske i bredvidlek med något annat barn och jag då är med och sitter på sidan och hjälper till". Då barnen försöker sig på någon form av rollek t ex lek i dockvrån bör personalen delta i leken, hålla ihop leken och kanske föra in moment av fantasi och spänning i leken samtidigt som de vuxna pratar mycket med barnen.

> Och bara dom här lekarna i dockvrån tycker jag är väldigt, väldigt viktiga för det är ju en början till rollek. Dom kan vara med och diska, dom kan plocka fram tallrikar och vi äter.

Daghemspersonalen ser att barnen under utelek kan träna utvecklingsområden som de ej får tillfälle att arbeta med vid innelek, t ex att utelek kan främja grovmotoriken och de ser barnens glädje över separationslekar. Personalen tycker också att barnen under den fria leken ute är mera självständiga och fria, eftersom den stora gårdsytan innebär större möjligheter till rörlighet.

> Det är spännande att springa iväg till andra hörnan av gården och så ropa namnet på oss vuxna. Viktigt att de kan tänja den där tråden så att den blir längre och att våga att inte vara rädda och då är de ju trygga. Så stärker jag ju den här självkänslan också när de vet att den vuxne tittar och ser mej och jag ropar tillbaka.

Det finns i personalgruppen uttryck för en osäkerhet omkring innebörden av begreppet fri lek och hur aktiva vuxna får vara. Personalen frågar sig i vilken utsträckning de ska gå in och påverka leken och om de kanske tillrättalägger för mycket för barnen.

> Man vill få dom till att leka och upptäcka saker, så är det lite svårt att dra gränsen mellan fri lek och då menar jag inte rena aktiviteter som vi bestämmer att dom ska göra ... men så här verkar det ju som det är mycket fri lek. Men ändå så tror jag väl att det är vi som bestämmer, bestämmer eller vi frågar vill du inte göra det eller det, det är som jag sa flytande gräns där.

7.1.6 Sammanfattning av observationer och personalens syn på lämning, hämtning och fri lek

Personalen hjälper och stöder barn och föräldrar att skiljas från varandra och att återförenas. Övergången från föräldern till leken på daghemmet går via personalen som förmedlar trygghet till barnet genom kroppskontakt och gör barnet intresserat av vad som händer på daghemmet, dvs slussar in barnet i daghemmets värld.

Såväl fri lek inne som ute karakteriseras av att personalen är delaktig i leken, ger förslag och tar initiativ till lek. De vuxna blir ledsagare för barnen in i lekens värld genom att de leker och pratar mycket med barnen.

Personalen anser att de har en viktig funktion i att hjälpa och stödja barn och föräldrar i övergången mellan hem och daghem. De anser också att det är viktigt att vara med barnen i leken, finnas till-

gänglig så att barnen har möjligheter till kontakt, samt att se och uppmärksamma varje barn. Uppmuntra barnen till lek och att hitta lämpliga sysselsättningar för dem ser de vuxna också som sin uppgift.

Det finns i personalgruppen uttryck för en osäkerhet omkring innebörden av begreppet fri lek.

7.2 Daghem B

7.2.1 Observationer av lämning

På daghem B kännetecknas lämningen främst av att personalen visar barn och föräldrar *sporadisk uppmärksamhet*, dvs barn och föräldrar får uppmärksamhet då och då samt att föräldrarna tar ansvar för att barnen kommer till barngruppen.

Daghemspersonalen uppmärksammar varje barn och förälder vid ankomsten. Genom att hälsa på barn och förälder, kalla barnet vid namn och fråga hur barnet mår initieras kontakten. Huvudsakligen samtalar personal och förälder med varandra under tiden som föräldern klär av barnet. Man pratar om barnets kläder, vad man gjort över helgen, kommande semester, barnets tider och vem som ska hämta barnet. Personalen vänder sig i samtalet ibland till barnet med frågor, berömmer eller uppmanar barnet till något.

Personalen har ej odelad uppmärksamhet på barnet som kommit, utan ägnar sig också åt de barn som följt med ut i tamburen eller lekt därute. Barnens lekar kommenteras, men de får också en del förmaningar och tillsägelser som att inte vara i vägen för den förälder som just anlänt med sitt barn. Det förekommer att personalen lämnar tamburen för att ibland återkomma till barn och förälder, men det händer också att de stannar kvar i någon av lekrummen. På så sätt skiftar uppmärksamheten mellan det barn som anlänt och övriga barn i tamburen och daghemspersonalens närvaro vid lämningen kan beskrivas som okoncentrerad.

Det verkar som om föräldrarna känner sig hemma på förskolan då de spontant pratar om sin vardag och händelser i familjen.

> En av personalen kommer ut i tamburen. P: 'God morgon, godmorgon hur står det till. Stina? Mår du bra i dag'? Stina står med pappa vid bänken, säger inget. Pappa: 'Ska du ha skorna på dig'? P: 'Mamma kom ju tidigt i fredags och hämtade dig'. Pappa: 'Farmor hämtar i dag'. P: 'Vilken tur att ni har farmor'. Stina: 'Farmor kommer i dag'. Personalen frågar vad Stina gjort

> i helgen, pappa berättar att man varit på landet och där har Stina cyklat.

En del av barnen springer själva in i lekrummet, oftast på uppmaning av sina föräldrar, medan vissa föräldrar följer sina barn in. Tiden för lämningen varierar då många föräldrar dröjer sig kvar, ofta står de och iakttar barnen i dörröppningen till lekrummet. Det förekommer också att föräldern söker upp personalen för att fråga om något eller bara prata.

Initiativ till avsked tas oftast av föräldern. Oavsett vilken tid det tar för barn och föräldrar att skiljas, uppmärksammar personalen de flesta avskeden och är delaktiga i dem genom att uppmana eller påminna barnet om att vinka eller upprepa förälderns vädjan om en kram. Vissa föräldrar lämnar över barnet till personalen genom att t ex säga "ska du nu gå till Karin". Om barnet är ledset tar personalen oftast barnet i famn och går till fönstret för att vinka till föräldern.

Efter avskedet från föräldern lämnas barnet att på egen hand söka sig till någon sysselsättning.

> Mamman följer med Sanna in i lekrummet, efter en liten stund går mamma mot dörren. Mamma: 'Sanna får mamma en kram, annars kan jag inte jobba i dag'. Personalen som befunnit sig i ett av de andra lekrummen kommer fram till föräldern. P: 'Du kan väl kosta på mamma en kram'. Mamman sitter på knä i dörröppningen och pussar barnet. P: 'En annan dag hämtar pappa dig, i dag mamma'. Mamman börjar prata med personalen om semestern och att Sanna ska vara hos mormor och morfar. Mamma: 'Gå till fönstret så du inte glömmer att vinka'. P: 'Gå till fönstret och vinka nu'!

7.2.2 Observationer av hämtning

På daghem B kännetecknas hämtningen främst av att personalen är *tillfälligt närvarande*, dvs befinner sig kortare stunder med barn och föräldrar i tamburen och ger information samt av att föräldrarna har ansvar för hämtningen.

Då barnen hämtas, söker föräldrarna själva upp sitt barn och ger sig till känna genom att titta in i lekrummet eller i tamburen markera sin ankomst. Ibland ser barnet genom fönstret att föräldern kommit, det händer också att de större barnen ropar till det barn vars förälder är på väg in. Barnen visar glädje då föräldrarna kommer och i återföreningen tar föräldern oftast upp barnet i famnen.

Daghemspersonalen finns kortare stunder med i tamburen under det att föräldern klär på barnet. Personalen pratar med föräldern om hur barnet ätit och sovit och vad man gjort under dagen, samt om enstaka episoder som just detta barn varit med om. Kontakten har prägel av information, "hon har inte sovit i dag, försökte i knäet men det gick inte, men hon har varit trött på eftermiddagen". Föräldern ställer frågor huvudsakligen kring hur barnet ätit och om det sovit. Barnet är i ringa utsträckning delaktig i det som personalen och föräldern pratar om.

> Pappan vinkar till Moa i dörren till lekrummet, Moa kommer utspringande, pappa tar upp henne i famnen pratar med henne, frågar var hennes skor finns. En av personalen kommer fram: P: 'Hon har kakat så bra'. Moa: 'Det är min pappa'. P: 'Är det din pappa Janne'. Pappa: 'Var är dina skor'? Pappan börjar klä på Moa, personalen försvinner från tamburen. Efter en liten stund går pappan in och frågar efter barnets skor. En av personalen följer med ut i tamburen och de börjar prata om Moas tider. Pappan plockar med barnets kläder, undrar var galonbyxorna finns, alla börjar leta. Pappan börjar prata om en bjudning hemma hos barnet, undrar om personalen kan komma med. Pappa: 'Nu ska det inte vara mera'. Moa: 'Jag har badat'. Hej då ropar alla till varandra.

Daghemspersonalen ger information, försvinner för att ånyo återkomma med information. Personalen rör sig mellan de olika rummen, t ex går ut en stund i tamburen, åter till lekrummet för att åter gå ut i tamburen, andra barn följer också med personalen. Även föräldern till barnet som ska hämtas förflyttar sig mellan rummen. Ibland lämnar föräldern tamburen för att fråga personalen om något, som då befinner sig i något av de andra rummen. Det förekommer att föräldern berättar om någon händelse i familjen för personalen och det händer att personalen börjar berätta om sina familjer och kommer in på semesterresor och egna barn. Vid dylika längre samtal blir förälder och personal så upptagna av samtalet att barnet ofta återgår till lek och får återigen hämtas av föräldern, vilket ofta utlöser gråt och protester hos barnet.

Avskedet initieras alltid av föräldern, man ropar hej till varandra. Personalen svarar oftast med "vi ses i morgon". Kroppskontakt mellan personal och barn förekommer vid ett par tillfällen, då initierad av den vuxne, "får Ulla en kram vi ses ej på ett tag, jag ska ju gå på semester".

> Klas upptäcker mamma då hon står i dörren till lekrummet, han springer fram till henne, mamman tar honom i famn och de

kramas. Två av personalen är i rummet bredvid, mamman går dit, Klas börjar leka. Mamman och personalen pratar om den kommande semestern och barnets tider. En av personalen berättar om vad hon ska göra på sin semester, om en tidigare semesterresa och om de egna barnen. Då och då skrattar alla hjärtligt. Mamman går in och hämtar Klas, som lekt i andra rummet. Klas gråter och protesterar med hela kroppen, vill ej gå hem. Mamman bär ut honom i tamburen och förklarar att han får leka vidare i morgon. Efter påklädningen går mamman och Klas in till personalen och säger hej.

7.2.3 Observationer av fri lek inne och ute

På daghem B kännetecknas fri lek inne och ute främst av att personalen *övervakar* barnen, dvs vid utelek står personalen och samtalar med varandra och kastar då och då ett öga på barnen och vid lek inne går man mellan rummen och tittar till barnen.

Den fria leken karakteriseras av okoncentration och oro och barnen får själva ta initiativ till sysselsättningar. I ringa grad leker eller sysselsätter sig daghemspersonalen med barnen. Om personalen aktiverar sig med barnen sker det korta stunder och inte så sällan avslutar den vuxne leken för att gå till något annat eller blir avbruten av något/några barn som behöver hjälp. Vid fri lek inne förflyttar sig såväl barn som vuxna mellan de olika rummen och personalen finns ej alltid i de rum där barnen leker. Lekarna bryts också av att barnen kommer i konflikt med varandra eller att leken upplöses utan någon synbar anledning.

Huvudsakligen förhåller sig personalen till den fria leken inne och ute genom att iaktta leken, kommentera något barnen gör, hjälpa, tillrättavisa, instruera och uppmana barnen omkring leken, t ex "nu ska vi inte köra med vagnarna på rutschbanan", "ska jag hjälpa dig, det är åt fel håll", "nu Susanna är det ingen som har napp i munnen, då behöver inte du heller". Korta samtal förekommer mellan barn och vuxna.

Om personalen går in i pågående lek handlar det mest om att återställa ordning eller förhindra konflikter, kan beskrivas som att personalen övervakar barnen.

Några barn sätter samman stolar i en rad för att åka tåg. En av personalen kommer fram och frågar vart de ska åka. Till stormarknaden säger barnen. Den vuxne frågar vad de ska göra där, ingen svarar. Barnen ropar till varandra och leker att de åker. Två barn går av stolarna och springer in i andra rummet. Ett barn kommer fram till den vuxne, hon visar barnet på

> lediga stolar. Den vuxne går sedan fram till ett barn och frågar varför han skuffat ett barn som ramlat och börjat gråta och talar om hur stolarna ska stå. Barnen flyttar åter stolarna runt. Den vuxne visar ett barn var hon kan sitta, går sedan ut ur rummet och några barn följer efter.

Under den fria leken ute är barnen till mycket stor del lämnade att klara sig själva. Huvuddelen av tiden söker sig personalen till varandra, man står i personalgruppen och samtalar med varandra och iakttar barnen.

Personalgruppen är instabil så tillvida att en eller två personer alltid under den fria leken ute lämnar gruppen för att gå in, för att efter en kortare eller längre stund återkomma ut igen. Barnen ser inte ut att veta vem av personalen som ska lämna gruppen eller hur länge den personen tänker vara frånvarande. De minsta barnen går omkring, iakttar de större eller sitter ensamma med någon aktivitet. Personalens förhållningssätt ändras ej heller då de större barnen från syskongruppen kommer ut och betydligt flera barn finns på gården.

> En av personalen, som en kort stund suttit i sandlådan med tre barn, reser sig och går till den övriga personalen som står vid trappan och pratar, två av barnen följer efter. Ett barn kommer fram och frågar personalen om en cykel. En av de vuxna går in i förrådet och hämtar en cykel. Barnet börjar cykla runt. De vuxna förflyttar sig till förrådet, ställer sig där och pratar med varandra, det tredje barnet lämnar nu sandlådan. En av personalen går in. Många barn har nu cyklar. Några barn på cyklar kommer fram till personalen. En av personalen hämtar två barn som står vid grinden med förmaning att de ej ska vara vid grinden.

Under uteleken ser flera barn ut att vara rädda för att ge sig ut på gården. Det finns barn som större delen av tiden stannar hos personalen, håller någon av de vuxna i hand eller hämtar en cykel och står med den i personalgruppen. Under inneleken söker barnen aktivt kontakt med personalen genom att följa efter dem då de går in i ett annat rum, komma fram för att visa något eller ropa på personal då de ej finns i rummet. Personalen tar då emot barnet, tröstar, intresserar sig för någon leksak barnet har med sig eller frågar vad barnet gör.

Såväl under lek inne som ute förekommer en del konflikter mellan barnen. Barnen söker då upp personalen eller ropar på dem, då de blir rädda för något eller behöver hjälp. Personalen följer oftast med barnen bort till den plats eller till det rum där konflikten

utspelats. Under utelek förekommer det att de vuxna står kvar i personalgruppen och samtalar med barnet om händelsen.

Det händer också att barnen söker hjälp och tröst hos daghemspersonalen för varandra. Man gör det genom att uppmärksamma personalen på något som hänt på gården eller i något av lekrummen, t ex att ett barn slagit sig och behöver hjälp eller genom att ta barnet med sig och gå till personalen.

Barnen är under sin lek ute påtagligt kontaktsökande, vid samtliga observationstillfällen söker de kontakt med observatören.

> Tre av personalen står vid ingången pratar med varandra och tittar ut över gården. Två barn står hos dem, ytterligare två barn på cyklar tillkommer. Ett barn kommer fram till de vuxna och gråter, ett äldre barn har följt med och försöker förklara vad som hänt. Personalen lyssnar och pratar med barnen. Barnet som är ledset frågar personalen: 'var var ni förut'? P: 'Jag har åkt bil men nu är jag tillbaka'. (en av personalen åkte ifrån för att uträtta ett ärende).

7.2.4 Personalens syn på lämning och hämtning

Man tycker det är viktigt att:

- *möta barn och föräldrar*
- *informera om dagen*

Personalen anser att då barn och föräldrar kommer till daghemmet och då de lämnar gruppen ska man som personal finnas med dem. Det kan ibland innebära att personalen förflyttar sig mellan tambur och lekrum, beroende på tidpunkt och övrig sysselsättning.

Det är viktigt att barnet vid ankomsten känner sig välkommet och att personalen frågar hur barnet mår och pratar med barnet. Det finns hos personalen också uttryck för vikten av att vara positiv och glad i mötet. Det ska vara lugnt i tamburen för det barn som anlänt och övriga barn bör helst vara i lekrummet. Motivet till detta är att det lätt skapas konflikter om flera barn befinner sig samtidigt i tamburen. Barn som är ledsna bör få hjälp att skiljas från föräldern genom att tröstas och avledas.

> När barnen kommer är det viktigt att man möter dom i tamburen, visar att man är där och tar emot dom. Om dom är lite ledsna att man hjälper till ... att det alltid finns en personal när dom kommer, det är viktigt.

En del av personalen tycker att det är viktigt att lämning och hämtning tidsmässigt ej blir för långa. Man motiverar detta med att det på morgonen blir svårare för föräldrarna att gå från barnet och att barnen blir ledsna och mera bundna till föräldern och att utdragna hämtningar lätt skapar konflikter.

> Sen ska det inte ta för lång tid. Barnen kanske blir mer bundna då vid mamma eller pappa och det blir ännu svårare för dom när dom ska gå. I den mån det går ta det lite snabbt, puss och kram och att man följer med barnet och vinkar.

Personalen tycker också att det är viktigt att föräldrarna ska känna sig välkomna och att personalen tillmötesgår de behov av att prata som vissa föräldrar har då de lämnar eller hämtar sina barn. På grund av att föräldrarna dröjer sig kvar, kan det ibland uppstå problem. Framför allt vid hämtningen kan konflikter utvecklas då barnen kanske börjar leka igen och reagerar med att inte vilja gå hem då föräldern pratat färdigt.

Vid hemgång bör personalen informera föräldern om måltiderna, leken och om speciella händelser som inträffat och de större barnen ska vara delaktiga i att berätta för föräldern vad de gjort under dagen. Informationen är viktigt eftersom barnen är så små och inte själva till föräldrarna kan förmedla vad de gjort. En ur personalen anser att den negativa informationen bör tonas ner.

> ... så om man då ska dra en massa tråkiga saker som har hänt så blir det ju en mycket tråkig situation att mötas i. Jag försöker tona ned ... helheten på dagen har varit bra och så behöver man inte dra upp de här tråkigare sakerna.

Man är i personalgruppen inte enig om vilka initiativ man som personal ska ta vid hämtningen och i vilken utsträckning personalen ska hjälpa barn och föräldrar vid hemgång.

> När föräldrarna kommit till daghemmet för att hämta då är det föräldrarnas ansvar tycker jag att ta hand om sitt barn och klä det, det tycker jag. Men sen om barnet sätter sig på tvären då kan det många gånger kanske vara lättare att personalen går ut från tamburen när barnet krånglar. Jag tror det är lättare för föräldern.

> Det kanske är lättare att jag som personal går in och tar konflikten, att man finns till där för föräldern. Ofta kanske de är jättetrötta då de kommer och hämtar sina barn, att man försöker överbrygga hämtningen från dagis till hemmet.

7.2.5 Personalens syn på fri lek inne och ute

Man tycker det är viktigt att:

- *vara närvarande*
- *förhindra konflikter*

Eftersom barnen är så små och behöver känna tryggheten från en vuxen tycker alla att det är viktigt att vara närvarande i den fria leken inne. Närvaro innebär iakttagande av leken och att förhålla sig avvaktande. Det kan också innebära aktiv styrning av leken så till vida att man delar in barnen i lekgrupper och i någon mån påverkar valet av lekkamrat. Motivet till detta är att minimera konflikter i gruppen. Personalen motiverar sin närvaro med att det varit mycket konflikter i gruppen och att det är viktigt att på ett tidigt stadium av leken stävja bråk mellan barnen.

Personalen bör uppmuntra barnen till lek med varandra och som vuxen i gruppen hjälpa och skydda dom från att bli störda av andra barn, leker de bra ska ej heller vuxna gå in i leken, "målet är att de kan leka utan en vuxen, men att det alltid finns en vuxen till hands om något skulle inträffa".

> Att man sitter liksom, man kan sitta på en stol och skriva någonting men ändå att man finns där i rummet. Att dom ser att man är närvarande. Jag tror att små barn har ett stort vuxenbehov också, att dom ser att det finns en trygghet, är det någonting så kan dom vända sig till personalen.

Det är också viktigt att leka med barnen. De större barnen uppskattar när personalen deltar i deras rollekar. När personalen ska gå in i leken och på vilket sätt de skall delta måste kunna avvägas av den vuxne. De vuxna bör också vänta på initiativ från barnen, att barnen uttrycker en vilja av deltagande och att man är med i leken utifrån de villkor barnen ställer, t ex tilldelas en roll "jag inte är ledaren då utan det får barnen vara, jag är mera passiv".

> Jag tycker det är viktigt att man inte går in och stör fri lek. Men vi har fått göra det mera än vi velat för att det inte riktigt har fungerat. Det är hemskt roligt de gånger som det fungerar. Att dom kan leka utan att en vuxen är med, och styr aktiviteten själva och att deras fantasi det här spontana får komma fram.

Personalen talar mycket om konflikter mellan barnen, framför allt vid fri lek inne, och de svårigheter som funnits omkring leken. Det finns i personalgruppen de som tycker att det är viktigt att på ett tidigt stadium uppmärksamma konflikter för att i tid kunna avstyra

dem. Andra anser däremot att barnen i första hand ska lösa sina konflikter själva både vid lek inne och ute och att man som vuxen bör avvakta med att gå in i konflikter.

> Att man inte går in direkt när det är konflikter utan att man försöker låta dom lösa det själva. Kan ju vara att de är osams om en cykel eller vad som helst, men att man försöker att låta dom reda ut det själva. Går inte det eller att dom ger sig på varandra går man givetvis in och bryter och försöker ordna upp det.

Vid utelek anses den vuxnes närvaro viktig så till vida att barnen ser var personalen finns och kan möta barnen efter deras behov av hjälp, t ex torka näsan eller sätta fart på gungan. Går man in i leken är det utifrån barnens villkor. Personalen ser dock inte sin närvaro som lika viktig som vid leken inne. Man motiverar detta med att det vid utelek utvecklas mindre konflikter mellan barnen i och med att barnen kan röra sig friare på gårdens större lekytor och att leken därigenom blir lugnare. Barnen leker också mera självständigt ute.

Personalen tycker det är viktigt att ha en övervakande funktion av den fria leken ute och att de som vuxna framför allt bör se till så att barnen ej skadar sig. Samtliga tycker att leken ute fungerar bra.

> Hålla koll det låter fel, men att man har mer överblick vad barnen gör. De är mer självständiga ute, dom leker friare, öppnare, ökade ytor så de får mer spelrum ute än vad de har inne. Det är mer rörliga lekar ute, springa, hoppa klättra.

7.2.6 Sammanfattning av observationer och personalens syn på lämning, hämtning och fri lek

Personalen uppmärksammar och intresserar sig för barn och föräldrar vid lämning och hämtning, men kontakten blir splittrad och orolig då personalen samtidigt intresserar sig för andra barn eller av olika anledningar lämnar barn och föräldrar. Barn och föräldrar får i stor utsträckning själva klara av sitt avsked och sin återförening.

I ringa omfattning leker de vuxna med barnen. Huvudsakligen förhåller man sig övervakande och förmanande. Under leken ute är personalens passivitet påtaglig och tillgängligheten mindre.

Personalen ser genomgående tillgänglighet och närvaro som viktig vid lämning, hämtning och under lek för att skapa lugn och ordning, ge lekmöjligheter och information. Under barnens fria lek anser man också att den vuxnes närvaron är viktig för att förhindra konflikter. Personalgruppen är oenig om hur de ska förhålla sig till

konflikter mellan barn och föräldrar då barnet hämtas och under barnens lek.

7.3 Daghem C

7.3.1 Observationer av lämning

På daghem C kännetecknas lämningen främst av att personalen *inte är delaktig*, dvs de tar inte emot barnen, de hjälper och stöder inte barn och föräldrar så att föräldrarna får sköta detta själva.

Ansvaret för lämningen ligger hos föräldrarna. De klär oftast en samma av sitt barn i tamburen och det är först när de kommer in i lekrummet som de uppmärksammas av daghemspersonalen. Oftast är dörren stängd mellan tambur och lekrum, vilket försvårar kontakt och överblick av vad som tilldrar sig i tamburen. I lekrummet hälsar personalen på barn och föräldrar och säger något till barnet som anknyter till barnets kläder eller till någon leksak barnet bär på. Det förekommer också vid ett par tillfällen att förälder och barn får uppmärksamhet genom att personalen hejar på dem, men sedan fortsätter i den aktivitet man var sysselsatt. Samtalen mellan personal och föräldrar är oftast korta. Man talar om barnets tider, en fortbildning som personalen går på, samt nyligen tagna foton av hela barngruppen, där föräldern av daghemspersonalen uppmanas beställa de kort som önskas. Barnen deltar ej i samtalen och det görs heller inga försök att få dem med. Vid ett tillfälle, då ett barn återkommer efter en sex veckors semesterresa, möter en av personalen barn och förälder i tamburen.

Föräldrarna tar initiativ till avsked från barnet. Någon av personalen finns då oftast med föräldrar och barn och även de uppmanar barnet till avsked. Personalen avleder barnet genom att prata om vad man ska äta till frukost, kommenterar något barnet har på sig eller försöker göra barnet intresserad av någon lek, t ex "ska jag hjälpa dig med tåget, Olivia och Erik har lekt en stund ska vi gå och titta"? Vid ett par tillfällen tar personalen barnet i famn och går till ett fönster för att vinka till föräldern.

Med ett undantag är lämningarna tidsmässigt korta och föräldrarna har bråttom. Flera barn är ledsna eller protesterar över att behöva lämna föräldern och det förekommer att barnen följer efter dem ut i tamburen. Barnen visar behov av kontakt och tröst.

> Oskars mamman går mot ytterdörren, Oskar protesterar genom att ropa nej, mej. Mamman sätter sig på knä framför Oskar och

pratar med honom, en av personalen finns också där. P: 'Vi ska äta fil Hanna är här'. Oskar: 'Åh, då'? Personalen sätter sig också på knä framför Oskar och pratar om den bil han håller i handen och det halsband han har på sig. Mamman går mot dörren, säger hej Oskar. P: 'Vinka till mamma! Du har så fina skor. Ska vi gå in och äta frukost? Hej då mamma, kom Oskar så går vi in och äter frukost'.

Det förekommer också att föräldrar lämnar över barnet i lekrumsdörren till personalen då de går eller att föräldern går från daghemmet utan att prata med personalen och att barnet ensam går in i lekrummet.

Det verkar som om vissa föräldrar föredrar att överlämna sitt barn till en speciell person i personalgruppen eftersom de aktivt söker upp den personen då hon ej finns i rummet och lämnar barnet till henne.

Peter kommer med sin mamma, kläs av i tamburen, ingen personal finns där. Mamma kramar Peter och går sedan. Peter går själv in i lekrummet, står lite vilsen på golvet, går fram till en av personalen och säger något. Den vuxne sätter sig på huk framför Peter och säger att hon ska gå på rast och att Peter får gå till någon annan och fråga om det han undrade.

7.3.2 Observationer av hämtning

På daghem C kännetecknas hämtningen främst av att personalen *inte är delaktig*, dvs hjälper inte barn och föräldrar att återknyta kontakten och lämna daghemmet, så att föräldrarna får sköta detta själva.

Vid hämtningen söker föräldrarna upp sitt barn i något av lekrummen. Oftast sätter de sig en stund hos barnet eller står och iakttar den lek eller aktivitet barnet befinner sig i. Om föräldern inte direkt ser barnet eller barnet föräldern, visar någon av personalen var barnet är och talar om vad det gör.

Under tiden föräldern gör barnet uppmärksam på hemgång, pratar de vuxna med varandra, initiativ tas av såväl förälder som personal. Om föräldrarna frågar, talar man om vad barnet ätit till lunch eller vad man gjort under dagen. Personalen visar också de foto som tagits på barnen och som föräldrarna kan beställa. Barnet deltar ej i samtalet, de vuxna frågar inte barnet och försöker inte heller på annat sätt få barnet med. Kontakten är mycket splittrad, man samtalar lite då och då, samtidigt som föräldern försöker återknyta kon-

takten med barnet och personalen går tillbaka till sin aktivitet eller sysslar med andra barn.

Några föräldrar har ingen kontakt med daghemspersonalen. Efter att ha hälsat på personalen hämtar de barnet och går ut i tamburen. Vanligtvis är dörren stängd mellan tambur och lekrum.

Hämtningen blir oftast utdragen i tid, då barnen återigen börjar leka efter det att föräldern kommit eller har svårt att avsluta den aktivitet de håller på med när de ska hämtas. Föräldrarna har ibland problem med att få barnet med sig hem. Flera barn är ledsna och oroliga och barnens oro ser ut att också påverka föräldrarna.

> Pappan som ska hämta Jan går in lekrummet där barn och personal dansar till ett band, ställer sig och tittar på dansen. Då bandet är slut säger personalen att dansen är slut, alla klappar händerna. Pappa: 'Kom nu! P: Du får dansa i morgon. Pappa: Kom Jan'! Pappan går och hämtar Jans kläder, visar kläderna för Jan och ber honom än en gång att komma. Barnen dansar vidare. Personalen frågar pappan om han har bråttom, pappan säger att han ska klippa sig kvart i två. Medföljande syskon till Jan uppmanar nu också honom att komma. Pappan hämtar Jan, bär honom ut i tamburen, barnet gråter. Under det att Jan blir påklädd gråter och skriker han, syskonet hämtar snytpapper. Ett barn kommer ut och tittar. Personalen är kvar i lekrummet, pratar med annan förälder. Jan, pappa och syskon lämnar daghemmet.

Personal, barn och föräldrar tar avsked genom att ropa hej till varandra då barn och förälder går ut i tamburen eller att föräldern tittar in i lekrummet när barnet är färdigklätt och säger hej till personalen. Daghemspersonalen uppmärksammar ej barnet specifikt i avskedet, oftast fortsätter de i den aktivitet som pågår tillsammans med andra barn. Kan beskrivas som att avskedet blir distanserat. Flera föräldrar och barn tar ej avsked av personalen, efter det att barnet är påklätt lämnar de daghemmet.

För ett av barnen har man en hämtningsrutin som skiljer sig från den övriga gruppens. Genom kontakt med syskonavdelningen vet personalen att barnets mamma kommit för att hämta det äldre syskonet. En av personalen klär då på det lilla barnet på småbarnsavdelningen och går ut med barnet på trappan. Där inväntar man barnets mamma och syskon.

> Personal hämtar Johan, tar upp honom i famnen. P: 'Kom ska du få höra, du ska ut i snön, mamma Mona kommer och David'. Personalen går fram till fönstret, frågar Johan om han ser mamman och syskonet och om han tror att mamma kan

köra vagnen i all snö. Johan protesterar vill ej gå hem. Personalen säger att flera barn gått hem och när mamma kommer ska Johan också gå hem. Johan kläs på, personalen går ut på trappan med Johan, mamma kommer, personalen säger hej till Johan och hans mamma.

7.3.3 Observationer av fri lek inne och ute

På daghem C kännetecknas fri lek inne och ute främst av att personalen *stimulerar* till lek, dvs hjälper, stöder och inspirerar barnen och är *delaktiga* i barnens lek.

Den fria leken karakteriseras av personalens intresse för barnen och det de sysselsätter sig med. I de flesta av barnens aktiviteter deltar någon vuxen och på olika sätt uppmuntras och inspireras barnen till lek. Oavsett vad man gör tillsammans präglas samvaron av att de vuxna pratar mycket med barnen. Personalen försöker hjälpa barnen till lek, genom att fråga vad barnen vill göra, visa på någon leksak och hur de kan leka med den eller genom att få dem med i någon pågående lek.

Under utelek aktiverar daghemspersonalen passiva barn genom att ta dem i handen och promenera eller sätta dem i kärra eller pulka och dra dem runt gården. I en dylik situation förklarar och pratar de vuxna med barnet om vad som händer runt omkring.

Man uppmuntrar, hjälper, förklarar, berömmer och förmanar barnen i det de gör och barnen kallas ofta vid namn, t ex "ska vi göra en liten fågel, en koltrast och en stare"? "Anders inte knuffa du hade ju den bilen", "tappar du dockan, ramlar den ner om du vickar för mycket på vagnen"? Barn som tar initiativ till lekar och försöker leka med varandra uppmärksammas av daghemspersonalen och de får stöd av de vuxna så att de ej störs av andra barn. Barnens försök till samspel och kommunikation med varandra uppmärksammas också. Flera av personalen är lekfulla och fantasirika tillsammans med barnen.

> Tre barn och en av personalen sitter på golvet och leker med bilar på lekmattan. Bilarna är omväxlande ambulanser, lastbilar och polisbilar. Efter det att bilarna krockat föreslår personalen ett verkstadsbesök (ytterligare en personal tillkommer). P: 'Vem ska han åka till? Vi flyttar på ditt garage, det stod mitt på vägen. Nu kör vi in bilen, nu Tor kan du åka. Tor: Nu kommer paketet. P: Har du satt paketet på lastbilen? Tor: Titta! P: Är det inte verkstad här inne? Tor: Nu kommer den ser du va (bilen). P: Titta nu åker den ner. Tor: Nu laga den, nu kommer vi. P: Här kommer farbror som jobbar i verkstan du får fråga om han

kan laga. Tor: Kan du laga bilen farbror. P: Vi har stängt verkstan för i dag, du får parkera här nere'.

Daghemspersonalen är lyhörd och följsam för barnen och deras behov under utelek. De vuxna finns där barnen är och förflyttar sig över gårdsområdet allt eftersom barnen rör sig. Barn som behöver hjälp uppmärksammas, ramlar, tappar vantar eller ser ut att frysa. Speciellt ser man de minsta barnen, de lyfts fort upp och tas om hand av personalen om de kommit utanför gruppen, "kommer du inte upp gumman ramlade du, personal går fram och lyfter upp barnet". Lekar organiseras genom att de vuxna ordnar kö vid rutschbana, gungor och pulkabacke.

> En av personalen hämtar Kim som sitter ensam i sandlådan, bär bort henne till gunghästen. Hon sätter Kim på hästen, sätter sig också själv på hästen, sjunger och låtsas gunga med henne. Lars kommer fram till dem och försöker gunga hästen. Lars: 'Nej. P: Han sitter fast hästen, frusit fast. Lars: Bot Kain'. Personalen går av hästen. Lars försöker åter gunga hästen. P: 'Går inte ändå, han sitter fast'. Lars pekar att Kim också ska gå av hästen. P: 'Ska jag ta av Kim också, går det då? Ska du prova går nog inte i alla fall'. Lars försöker nu gunga den tomma hästen. P. förklarar att det inte går att gunga förrän snön smält och det åter blir varmt.

Personalen är koncentrerad i det de gör tillsammans med barnen samtidigt som de frågar efter barn som de för tillfället inte ser och speciellt vid utelek hjälper man varandra att uppmärksamma alla barnen. Vid konflikter ingriper de vuxna fort och tröstar och hjälper de inblandade barnen. Vid lek inne går en av personalen gärna undan med något/några barn och det förekommer att hon går in i ett angränsande lekrum och stänger dörren.

Då personalen samtalar med varandra handlar det huvudsakligen om barnens tider på daghemmet, personalens tider och vad barnen håller på med.

Det kan beskrivas som att den fria leken är lugn alla barn är sysselsatta, personalen ser ut att tycka om att leka med barnen, där finns engagemang och samspel mellan barn och personal.

> En av personalen har byggt en snögubbe tillsammans med två barn, när de andra barnen kommer ut på gården förklarar hon hur de rullat kloten. P: 'Så fin den blir Olle, prova sätta fast sådana pinnar'. P: tar ett barn i vardera handen och går och hämtar flera pinnar. P: 'Så här gör vi med små pinnar, nu blev det knappar'. Tre barn och personalen hjälps åt att peta knappar i snögubben. Flera barn kommer fram och tittar. Personalen

> frågar barnen om de vill göra en snögubbe till och om den ska vara liten eller stor. Tre barn och personalen börjar rulla på en ny snögubbe.

7.3.4 Personalens syn på lämning och hämtning

Man tycker det är viktigt att:

- *delta utifrån barn och föräldrars behov*
- *informera vid hemgång*
- *ta avsked*

Personalen ser det som viktigt att ta emot och uppmärksamma barn och föräldrar då de kommer på morgonen, barnet ska känna sig välkommet och föräldern ska känna att de tryggt kan lämna sitt barn. I småprat omkring hur barnet mår skapas den första kontakten.

> Att man finns tillgänglig och att man tar hand om dom ordentligt. Att de känner sig välkomna, att det ska va roligt att komma och att just dom ska känna att nu kommer jag. Att jag är viktigast och fröknarna tycker om mej, att de tycker att det är roligt att jag kommer hit.

Flera av personalen tycker att man efter den inledande kontakten bör lämna barn och föräldrar så att föräldrarna ostört får klä av barnet och sköta sitt avsked själva. Detta motiveras av att det kan vara bra att barn och föräldrar får vara i fred och att det av somliga föräldrar kan upplevas som störande om personalen stannar kvar hos dem. Personalen ser gärna att föräldrarna följer med barnet in i lekrummet och sitter med en stund och poängterar vikten av att personalen inte forcerar lämningen. Vilka förväntningar och behov föräldrarna har av personalen då de lämnar sitt barn, anser man sig kunna läsa av i lämningssituationen.

> Ofta vill dom, det vet vi det ser man och det läser man av också att de vill vara i fred ute i tamburen, ibland kan man komma ut och störa nästan. De vill ha det där avskedet tillsammans med föräldrarna ta av sig kläderna i lugn och ro utan att det kommer en vuxen till och sen kommer dom in till oss.

Det är viktigt att kunna individualisera lämningen, eftersom barn och föräldrar har så olika behov och rutiner. Förutsättningarna kan skifta från den ena dagen till den andra och det är då nödvändigt att personalen kan anpassa sitt bemötande. Föräldrarna ska känna att

personalen har ett engagemang för just deras barn och de ska känna förtroende för personalen.

Personalen bör också göra sig informerad om hur barnet mår och hur det sovit för att lättare förstå barnets reaktioner och behov under dagen.

Avskedet är viktigt och där ska personalen finnas med och ta hand om barnet. Att hjälpa barn med avskedet och trösta barn som är ledsna är personalens uppgift, men också att arbeta öppet med avskedet och ha en tilllåtande attityd till det ledsna barnet. Om föräldrar och barn vill sköta avskedet själva ska dock alltid personalen finnas med i bakgrunden. Det är också viktigt att hjälpa barnet in i någon sysselsättning eller sitta med barnet i knäet en stund efter det att föräldern gått, motivet till detta är barnets trygghet.

Då barnet går hem bör personalen finnas med och överlämna barnet "att barnet krokar på föräldern i stället, krokar av mej". Det är viktigt att föräldrarna av personalen får veta vad barnet gjort under dagen då dessa barn är så små och inte själva kan förmedla sina upplevelser.

> Det är ju också det att jag finns med när barnet går hem. Barnet ser att nu kommer mamma och går ut, men att jag finns med och pratar med föräldern och lämnar över då naturligtvis. Så att barnet ser att jag berättar och är engagerad.

Personalen kan underlätta för föräldern genom att styra barnens lek så att barnet hinner avsluta eller dra ner på lektempot, det gör att barnen blir lugnare och det blir då lättare för dem att gå hem. Vid behov bör man hjälpa föräldern genom att klä på barnet innan föräldern kommer och det är personalens uppgift att hjälpa och stödja föräldrar som har svårigheter med att få barnen med sig hem.

Daghemspersonalen uttrycker också osäkerhet i förhållande till föräldrarna, t ex hur mycket de i föräldrarnas närvaro ska hålla på gränserna eller säga till barnet om att gå ut till föräldern i tamburen. De tror också att föräldrarna kan känna sig ambivalenta och undra vad personalen ska tänka om barnet krånglar och inte vill gå hem. Det är nödvändigt att prata med föräldrarna om vilka förväntningar man har på varandra och försöka att tillsammans hitta lösningar på problemen, grunden för detta bör läggas under inskolningen.

> Jättesvårt att veta hur man ska bete sig om föräldern har svårt att få med sig barnet hem. Om jag som personal ska gå in och agera. Om vi har haft sådana barn har vi frågat föräldern om de vill att vi ska hjälpa dom att klä på barnen och gå ut med dom så att konflikten inte utvecklas ... det är klart att barnen också

> känner att det är ingenmansland och spelar ut både mot oss och mot föräldrarna

> För föräldern är det ju jättejobbigt när ett barn inte vill klä på sig ... jag kan gå fram och prata med dom ... så att de inte känner att det är något fel på dom. Det tror jag är viktigt också om föräldern är osäker.

Det finns personal som anser att barn och föräldrar i största möjliga utsträckning bör får vara i fred vid hämtningen och i lugn och ro återknyta till varandra och att personalen bör hålla sig i bakgrunden. Information till föräldern kan sedan ske i slutet av hämtningen.

Personalen ser det som mycket viktigt att ta avsked av barn och föräldrar och att man i avskedet uppmärksammar barnet genom att säga dess namn eller prata om morgondagen.

7.3.5 Personalens syn på fri lek inne och ute

Man tycker det är viktigt att:

- *delta i barnens lek*
- *stimulera till lek*

Personalen tycker det är viktigt att delta i barnens lek både inne och ute. Deltagande kan innebära att de vuxna leker med barnen, sätter igång lek och inspirerar till lek men också hjälper och stimulerar barnen att på egen hand utveckla leken. Personalen ska visa barnen hur de kan använda olika material, göra dem nyfikna och på olika sätt inbjuda till lek. Det är viktigt att alltid finnas nära barnen, eftersom små barn måste lära sig leka och att konflikter lätt utvecklas som personalen måste hjälpa barnen med. Vuxnas närvaro motiveras också med att de vuxna tillför leken begrepp och vidgar barnens kunskaper. Personalen poängterar att de genom leken får värdefulla kunskaper om barnen då de kan se att barnen på olika sätt bearbetar sina upplevelser och erfarenheter i leken.

> Ja viktigt att vara med och se, jag tycker det är svårt att gå ifrån för att det blir konflikter och det klarar dom inte. Att man ser barnen, att man är i samma rum eller sitter hos dom, då tycker jag att leken fungerar bäst ... jag upplever det att man inte kan lämna småbarn.

Vid utelek rör sig barnen inom större områden och får ändra lekmöjligheter vilket får till följd att andra utvecklingsområden än vid innelek kan utvecklas, möjligheter som dock personalen tycker inte

alltid utnyttjas. Barnen störs inte av varandra på samma sätt som vid innelek, men personalen ser det som lika viktigt att fånga upp och hjälpa igång barnen i lek ute. Det finns personal som talar om utslussning av barnen, som en viktig start av uteleken. En av de vuxna klär då på två barn i sänder och lämnar över till personalen på gården. Därigenom undvikes konflikter mellan barnen och barn och vuxna kan i lugn och ro samtala med varandra.

Under utelek är det viktigt att ha överblick i form av kontroll så att barnen ej skadar sig eller försvinner utanför gårdsområdet, det är av särskild vikt då också barn från syskongruppen nästan dagligen vistas på gården, "aldrig släppa småbarn en sekund man får alltid vara uppmärksam på var man har dom". Personalen talar också om vikten av utflykter i närområdet med hela gruppen eller enstaka barn, för att barnen ska få vidgade upplevelser.

En förutsättning för dessa små barns lek är att hjälpa dem till bra lekgrupper och att organisera sin lek. Om barn initierar lek med varandra bör detta uppmuntras och barnen bör skyddas från att bli störda av andra barn.

> Hjälpa barnen att organisera det hela, att man vet vilka barn som kan leka tillsammans ... hjälper dem att komma i bra lekgrupper, att man ger dem möjligheter ... du måste se till att de verkligen får leka. ... där måste vi som vuxna hjälpa barnen mycket när de är små och jag tycker alltså att man måste planera för det.

En del av personalen tycker att den fria leken inne borde planeras för att ge barnen bättre lekmöjligheter och att man också i större utsträckning borde planera uteleken. Planering kan även innebära att personalen går från gruppen och gör något tillsammans med endast ett eller två barn. Personalen ser planeringen som en möjlighet till att arbeta mera flexibelt inom arbetslaget och ge barnen tillfällen att mera målmedvetet träna olika utvecklingsområden som språk och motorik, "att ha fri lek och låta allting bara flyta omkring, det tycker jag inte blir någon lek heller".

> Att utveckla leken, vi gick ju den här utbildningen i höstas och det handlade mycket om lek. Det är så spännande för just med små barn, det är ju där grunderna läggs och det är det man känner att det är så värdefullt och roligt.

De i personalgruppen som talar om planering uttrycker också risker med att i en småbarnsgrupp alltför hårt hålla kvar vid sin planering. De talar om vikten av flexibilitet, att vara följsam inför barnen och

deras behov men också att omplanera efter förutsättningar som väderlek och barnantal. Det är viktigt att tillåta små barn att stanna upp och som personal bejaka deras upptäckarglädje och nyfikenhet. Att i en dialog med barnet samtala om det som händer i nusituationen och att detta samtal är lika viktigt vid utelek som lek vid inne.

> Det tänker man ju medvetet när man går ner i parken och dom ska klättra krypa och hoppa att det är att träna grovmotoriken. Det finns ju i bakhuvudet hela tiden, jag menar att det är medvetet planerat det är ju inte bara att man går ner i parken och leker utan att det blir en utveckling också. Det är lika med balansgång, de vill gärna gå på sandlådekanten, det stimulerar ju hela kroppen.

7.3.6 Sammanfattning av observationer och personalens syn på lämning, hämtning och fri lek

Personalen deltar inte aktivt vid lämning och hämtning man intar en avvaktande hållning och föräldrar och barn lämnas till att själva klara av sin separation och återförening.

Under barnens fria lek har personalen en aktiv, stimulerande och deltagande roll. I de flesta av barnen aktiviteter deltar någon vuxen och på olika sätt uppmuntrar och inspirerar man barnen till lek. Vid utelek är personalen mycket lyhörd och följsam för barnen och deras behov.

Personalen uttrycker vikten av att delta då barnet lämnas och hämtas utifrån ett förhållningssättet av flexibilitet och anpassning som styrs av vilka behov, rutiner och förväntningar som finns hos barn och föräldrar, dvs en individualisering. De vuxna ska aktivt delta i barnens lek, stimulera och inspirera till lek. Personalen ser sig själva som en förutsättning för en fungerande lek och som stimulans för barnens utveckling. Man kan även se att leken ger barn utvecklingsmöjligheter av motorisk och social art samt att personalen genom leken får utökad kunskap om barnen. Personalen är inte enig omkring planering av lek.

7.4 Interaktionsmönster på de tre daghemmen.

Vid bearbetning av resultatdelen utifrån var och en av de tre daghemmen finner jag ett samspelsmönster på de olika daghemmen.

Personalen på de tre daghemmen visar olika sätt att förhålla sig till barn och föräldrar vid lämning, hämtning och under den fria leken. I resultatet urskiljer sig tre olika mönster.

Mönster 1: *Personalen deltar i lämning och hämtning och hjälper barn och föräldrar. De strukturerar leken och deltar i den.*

Mönster 2: *Personalen är tillfälligt närvarande vid lämning och hämtning. De övervakar barnens lek.*

Mönster 3: *Personalen är inte närvarande vid lämning och hämtning. De stimulerar barnens lek och deltar i den.*

Mönster 1: Inom detta mönster möter barnen personal som är aktiv och uppmärksam då barnen kommer och då de lämnar daghemmet. Detta mönster följer dem också under leken, dvs barnen möter vuxna som förhåller sig på ett likartat sätt till dem även under den fria leken oberoende av om man leker inne eller är ute på gården.

Om lämningen kan beskrivas som en anknytning till personalen och hämtningen en återanknytning till föräldern, hjälper man aktivt barn och föräldrar med det arbetet på ett engagerande sätt. Här möter barnens föräldrar personal som intresserar sig även för dem, de får framför allt hjälp och stöd i sin föräldraroll och det är särskilt märkbart vid hämtningen. I det mönster som personalen visar finns värme och närhet med kroppskontakt till barnen och engagemang i varje enskilt barn.

Barnen möter ett samspelsmönster hos personalen som också kan beskrivas som barncentrerat, individualiserat och ett stödjande av föräldrarollen.

I intervjuerna kan man spåra samma mönster. Man poängterar att barnen behöver vuxna för övergången mellan hem och daghem. Som lekpartner för att stödja och stimulera leken, samt för barnens trygghet och utveckling.

Personalen förklarar sitt samspelsmönster utifrån barn och föräldrars behov av hjälp och stöd vid separation och återförening för att båda ska känna sig trygga. Delaktighet i lek anser man vara en nödvändighet i arbetet med små barn för att utveckla leken och för att uppmuntra barnen till lek med varandra.

Mönster 2: Här möter barnen hos personalen ett samspelsmönster vid lämning och hämtning av okoncentrerad närvaro med påföljd att kontakten blir splittrad mellan barn, personal och föräldrar. Eftersom den sammanhållande kraften saknas, får barn och föräld-

rar inom detta mönster mycket ansvar och föräldrarna får också ansvar för att barnen kommer in i gruppen och lämnar den.

Denna okoncentrerade närvaro från personalen möter barnen även under den fria leken. Barnen möter vuxna som i ringa utsträckning leker med dem, oftast förhåller man sig övervakande och kontrollerande till barnens lek och detta förhållningssätt blir ännu mera påtagligt vid utelek. Inom detta mönster möter barnen personal som i sitt arbete använder sig mera av distraktion och avledning än att hjälpa dem till koncentration. Ansvar läggs också på barn och föräldrar.

I intervjuerna framhåller man betydelsen av vuxennärvaro ur aspekten att skapa lugn och ordning, ge information samt under fri lek förhindra konflikter.
Personalen förklarar sin närvaro och sitt samspel utifrån de små barnens behov av vuxna för sin trygghet. Vuxennärvaro är också viktig för att påverka barnens lek och kunna ingripa och förhindra konflikter.

Mönster 3: Barn och föräldrar möter personal som inte deltar vid lämning och hämtning. I termer av anknytning hjälper man inte barnet att knyta an till personalen, när de ska skiljas från föräldern och komma in i gruppen.
Vid hämtning finns ej personalen med som stöd till barn och föräldrar då de återförenas och lämnar daghemmet och barn och föräldrar får ej hjälp med att återknyta till varandra. Föräldrarna får ansvaret för lämning och hämtning.

Däremot möter dessa barn ett betydligt mera engagerande förhållningssätt hos personalen under den fria leken såväl inne som ute. Personalen är då aktiv, stimulerar och uppmärksammar barnen och pratar mycket med dem. Barnen möter vuxna som är glada och lekfulla. Sammantaget möter dessa barn vuxna som är barncentrerade i leken men har inget engagemang i föräldra-barn kontakten.

I intervjuerna uttrycker man vikten av en individrelaterad anpassning till barn och föräldrar vid lämning och hämtning utifrån deras olika behov, man ser det som viktigt att alla barn uppmärksammas vid ankomst och hemgång.

Man framhåller också att de vuxnas aktiva deltagande i leken är förutsättning för en fungerande lek, barnen ska stimuleras och inspireras. Leken ger barn utvecklingsmöjligheter av social och motorisk art.

Personalen förklarar sitt samspelsmönster utifrån en anpassning till enskilda barn och föräldrars behov av personaldeltagande.

Aktivt deltagande i leken ser man som en förutsättning för små barns lek för att lära barnen leka och hjälpa dem lösa konflikter.

8. DISKUSSION

Syftet med detta avsnitt är att diskutera de undersökningsresultat som redovisats.

Inledningsvis diskuteras metod. Därefter följer en fördjupad analys av resultatet. De empiriska resultaten sätts även i relation till tidigare forskning om små barn och vad resultatet kan tänkas ge av olika utvecklingsbetingelser för barnen. Dessutom diskuteras huruvida vuxna på daghem kan tjäna som sekundära "attachment-personer" för små barn.

8.1 Metoddiskussion

Resultatet av studien visar att personalen på de tre daghemmen har olika samspelsmönster i förhållande till barnen. Är det olika mönster på varenda daghem eller har mitt resultat påverkats av urvalsförfarandet, dvs antalet daghem? Skulle möjligen mera av likheter framkommit i en studie som innefattat flera daghem? Eller skulle ett ökat antal observationer av varje situation påverka resultatet? Som stöd för resultaten påvisar även andra undersökningar skillnader mellan olika daghem (Dencik et.al., 1988; Diderichsen 1991; Ekholm och Hedin 1991; Aamlid 1993).

Förstudien visade att löpande protokoll var en användbar metod. Således använde jag mig av den metoden både då jag observerade enskilda barn vid lämning och hämtning och vid den gruppsituation som lek innebär. Kanske är löpande protokoll mindre användbar i gruppsituationer av lek då man ska fånga en större rörlighet i situationen än vid lämning och hämtning då enskilt barn observeras.

Observationer med videoteknik hade varit en annan möjlighet. Jag hade då i efterhand kunnat studera situationerna flera gånger. Även den metoden har begränsningar. Bae (1995) påpekar att videoinspelning inte innebär någon "objektiv" registrering. Olika observatörer kan tolka en och samma inspelning på olika sätt. Video är ett ovärderligt hjälpmedel enligt Bae för att fånga detaljer och snabba skeenden men ska metoden kunna utnyttjas till fullo kräver den en stor tidsinsats i form av efterarbete.

Tillvägagångssättet vid observationerna av lämning och hämtning kan innebära en risk för att komma i samma situation flera gånger, dvs att samma barn observeras upprepade gånger. Vilket skulle kunna innebära att ett litet antal barn bestämmer samspels-

mönstret. I och med att jag spred ut observationerna över olika tidsperioder vid såväl lämning som hämtning minskade denna risk betydligt.

Jag har också observerat personalen i två skilda samspelssituationer en av dessa tillsammans med föräldrar. I studien har detta lyfts fram för att belysa värdet av att studera personalen i situationer med olika struktur.

I föreliggande undersökning intervjuas personalen utifrån vad de tycker är deras viktigaste uppgift i relation till barn och föräldrar i situationerna lämning, hämtning och lek och man får en bild av hur de anser att man som personal ska förhålla sig. Att intervjua professionella innebär alltid en risk då de kan tänkas ge en bild av hur de vet att de ska vara och att deras egentliga uppfattning ej kommer till uttryck.

De vuxnas förhållningssätt till barn och föräldrar kan också ha påverkats av att de blev observerade. Möjligen blir man som personal mera aktiv i relation till barnen och i större utsträckning benägen att efterhöra och tolka deras behov. Samtidigt som det kan finnas tendenser att kontrollera och inte visa socialt sett "mindre önskvärda" beteenden som t ex irritation eller aggression.

8.2 Syntes av de tre samspelsmönstren

Analysen av personal-barn samspelet på de tre skilda daghemmen utvisar kontraster i sina respektive samspelsmönster. Beroende av vilket daghem barnen befinner sig på möts de av personalens olika förhållningssätt då de leker, anländer och då de går hem. Personalens uttrycker också skillnader i syn på och motivering till vad som är viktigt i samspelet med barnen.

Jag kan i min studie se att barnen lättare slussas in daghemmets värld om personalen finns med vid lämning. Jag kan också se att leken ser ut att flyta lugnare med mindre konflikter om de vuxna leker med barnen eller finns nära dem. Barnen är vid utelek tryggare och ser ut att våga upptäcka mera på egen hand om närheten till en vuxen finns där. Jag kan också se att barn och föräldrar besparas konflikter och utdragna hämtningar om personalen aktivt finns med vid återföreningen.

Resultatet är således samstämmigt med den tidigare forskning som visar på olikheter i samspel mellan olika institutioner (Ekhom och Hedin 1991; Dencik et.al., 1988; Jacobi, 1991; Aamlid, 1993; Hundeide 1994).

Mönstren tyder på att samspelet mellan personalen och barnen ger det enskilda barnet varierande utvecklingsbetingelser beroende på i vilket daghem barnet befinner sig. Man kan också anta att var och en av de tre samspelsmönstren ger barnen skiftande utvecklingsmöjligheter som grupp (Diderichsen, 1991; Palmérus, Pramling och Lindahl, 1991; Haugen, 1996).

Dessutom kan man fråga sig vilka föreställningar de olika mönstren ger barnen om de vuxna och deras tillgänglighet?

8.3 Reflektion kring de tre mönstren

Närvaro, tillfällig närvaro och frånvaro utkristalliseras som karakteriserande nyckelord vid beskrivning av samspelet vid lämning och hämtning.

Utifrån resultaten kan jag se att inom det mönster där personalen arbetar professionellt, dvs har en planering för lämning och hämtning finns ett aktivt deltagande och ett engagemang i barnet. Denna planering tycks också genomsyra verksamheten i övrigt. Personalen är enig i sitt arbetssätt och det finns ingen osäkerhet i förhållande till föräldrarna. Det finns en öppenhet personalen emellan. Av personalens handlande att döma ser de barnet som sitt ansvarsområde i och med att barnet anlänt till daghemmet. Det finns en tydlighet och klarhet i förhållande till föräldrarna och personalen tycks förstå att även föräldrarnas trygghet påverkar barnen positivt. Möjligen kan också detta höra samman med planeringen och den enskilda planering man haft tillsammans med föräldrarna under inskolningen. Personalens agerande kan också vara uttryck för en större reflektion omkring sitt arbete.

Man uttrycker en föreställning om att barn behöver vuxna och att man tar över från föräldern vid lämning, vilket också kan tänkas styra personalens täta kontakt med barnen.

Inom de mönster där samspelsmönstret är mera okoncentrerat och delvis saknas kan det mellan föräldrar och personal finnas oklara ansvarsförhållanden. Distanseringen kan möjligen vara en osäkerhet i relation till föräldern och avsaknad av en kontinuerlig dialog med föräldrarna då man talar om att "läsa av barn och föräldrars behov". Det finns ej heller uttryck för någon planering av dessa situationer, vilket kan vara en konsekvens av att man ser området som föräldrarnas ansvar och på grund av detta planeras inte lämning och hämtning. Personalen uttrycker också oenighet omkring förhållningssätt vid såväl lämning som hämtning, vilket rim-

ligen bör påverka det de gör även om det inte visade sig i observationerna.

Stimulans, delaktighet och övervakning utkristalliseras som karakteriserande nyckelord vid beskrivning av samspelet vid fri lek inne och ute.

Personalen visar mera av samstämmighet i sitt förhållande till leken än vid lämning och hämtning. Kan det vara så som jag antog i inledningen till denna studie att man som personal kan tänkas ha ett friare förhållningssätt till lek, då endast personal och barn samspelar. Kontrasten blir specifikt tydlig i det mönster där personalen stimulerar och aktiverar barnens lek såväl inne som ute men är påtagligt passiv då barnet lämnas och hämtas. Poängteras bör att personalen helt nyligen avslutat en fortbildningskurs omkring lek och var mycket engagerad och stimulerad omkring lek med små barn. De anser vuxennärvaro vara en självklarhet och tankar om planering av lek börjar växa fram.

Den personal som har ett övervakande förhållande till leken, utgår ej från den aktuella barngruppen. Man relaterar till konflikter bakåt i tiden och reflekterar inte varför de uppstod, utan är helt upptagen av att i dag förhindra konflikter utifrån den tidigare erfarenheten. Personalen representerar en syn på leken som barnens lek. Barnen är bärare av lekens utveckling och går de vuxna in blir ej leken den "fria lek" barnen bör kunna utveckla själva. Man tycks vägledas av en idé att barnen ska klara av att sysselsätta sig själva i så stor utsträckning som möjligt och att detta dessutom är gynnsamt för deras lekutveckling. Genom denna syn på leken legitimeras de vuxnas beteende i barngruppen. Något anmärkningsvärt att man ej "ser" dessa små barns behov av kontakt som är mycket påtagliga vid utelek. Finns sociala svårigheter inom personalgruppen som barnen på detta sätt blir bärare av?

Resultatet av samlad forskning visar att det mest betydelsefulla kriteriet för kvalitet i förskolan är samspelet mellan barn och personal (Kärrby, 1992). Förutsättning för god kvalitet är att de vuxna uppfattar vad barnen vill och känner och förstår deras uttryck i kroppshållning, språk och handling för att kunna anpassa sitt beteende därefter. Vuxna förhållningssätt blir då grundläggande för vilka utvecklingsmöjligheter det enskilda barnet får och barnet som gruppvarelse. Kvalitet i samspelet har samband med den vuxnes roll som "en trygg bas" (Bowlby, 1994), en känslomässig samspelspartner och en stöttepelare i lek. Eftersom föreliggande studie visar olika samspelsmönster kan resultatet också tolkas utifrån denna

kvalitetsaspekt. De olika mönstren uppvisar således också kvalitativa skillnader i barnens daghemsmiljö.

8.4 Personal - anknytningspersoner?

Den personal som i den här studien aktivt tar emot barn och föräldrar och har en planering som innebär att den personal som inskolat barnet också möter dem i tamburen kan antas underlätta övergången mellan hem och förskola. Personalen bli stödjare av den anknytningsprocess mellan föräldrar och barn som Bowlby (1982) utgår från i sin teori. För de barn som tas emot av inskolningspersonen kan den dagliga anpassningen underlättas genom att barnet får vara nära den sekundära "attachment-personen".

Howes och Hamilton (1992) har i ett flertal studier visat på att personal kan fungera som sekundära anknytningspersoner till små barn. De visar också att karaktären av anknytningen har ett samband med barnets modersanknytning, barn som är "secure attach" utvecklar en bättre anknytning till sina pedagoger. Forskarna frågar sig också huruvida en svag/dålig mor-barn anknytning kan kompenseras på daghemmet. De barn som träffar personal som då de kommer till daghemmet bekräftar dem och hjälper dem in i lek blir den vuxne tydlig för barnet, en anknytningsperson vilken blir en betingelse för det goda mötet.

På daghem där barnen tillåts uttrycka känslor av saknad och sorg då föräldrarna lämnar dem och där personalen genom sitt omhändertagande av barnet utifrån en "containerfunktion" hjälper barnet med känslorna visar också personalen att de axlar föräldrarnas mantel under tiden de är borta. Barnet vågar uppleva mera av separationen genom personalens tillgänglighet. Bowlby (1982) och Stern (1991) ser det vara av yttersta vikt att ett litet barn får hjälp med att uppleva sin sorg och att sörja eftersom det innebär att det slipper förneka sina känslor. Genom personalens omhändertagande delas känslan med barnet. Stern (1991) kallar detta för känslointoning, som han anser vara en väsentlig del av barnets självutveckling.

Att barnen också får stöd med avsked, att man vinkar och talar med barnen om återkomsten ger barnet hjälp till en kognitiv bearbetning, men även jag-bearbetning utifrån separation-individuationsprocessen (Mahler et.al., 1984). De samspelsmönster i mina resultat som visar att personalens tillgänglighet vid ankomst är minimal, kan för barnen innebära att de upplever en dubbel övergivenhet när föräldern lämnar dem.

Hårsman (1994) och Elwin (1987) visar att bemötandet från de vuxna har betydelse för barnets anpassning till daghemmet. Min studie pekar mot liknande resultat då barn och föräldrar som möter ett mönster av bristande närvaro från personalen vid ankomst och hämtning har uppenbara svårigheter att skiljas och mötas igen. Aktivitet och engagemang från personalens sida ser däremot ut att underlätta separation och återförening mellan barn och föräldrar.

De barn som i min undersökning slussas in i lek och aktivitet av personalen efter det att de lämnat föräldern, får enligt Winnicott (1995) möjligheter att överbrygga från föräldern till leken. Leken blir en brobryggare mellan den inre och den yttre verkligheten. Ett barn som inte är upptagen med känslor av rädsla och sorg har också en öppenhet att utforska och kunna aktiveras på en högre nivå (Bowlby, 1994; Winnicott, 1995).

Barn är i grunden sociala och objektsökande (Mahler et.al., 1984; Stern, 1991; Winnicott, 1995), vilket innebär att de aktivt söker kontakt och relation som en drivkraft för utveckling.

Modern samspelsforskning visar också att barn aktivt söker vuxna. Då Diderichsen (1991) observerar 2-åringar ser hon att för de barn som saknar tillgängliga vuxna blev barnen rastlösa och vandrade från det ena till det andra. Liknande resultat framkommer i min studie i de mönster där personalen i ringa utsträckning leker med barnen och har ett övervakande förhållningssätt till leken. Barnen utvecklar mycket konflikter och söker ofta upp de vuxna. Medan de samspelsmönster som visar vuxna som aktivt deltar i barnens lekar får till följd att barnen stannar kvar i leken och stimuleras att ta del av varandras lekar.

Thyssen (1991) ser i sin småbarnsforskning att där vuxna aktiverar sig med barnen, för in barnen i lek och stimulerar dem, utvecklar barnen genom de vuxnas hållning ett mera positivt förhållande till varandra och till leken.

När personalen är otillgänglig såväl fysiskt som psykiskt måste barnen använda sin energi till att hitta trygghet i stället. Flera studier (Elwin, 1987; Haugen, 1996) visar att barn med otillgänglig personal söker vuxna. Detta stämmer väl överens med denna studies resultat då barnen i det samspelsmönster där personalen var övervakande i stor utsträckning sökte de vuxna. Vid utelek då personalen var påtagligt passiv sökte barnen vid upprepade tillfällen även kontakt med mig som observatör.

Där personalen under lek fungerar som en "trygg bas" för barnet i utforskandet av rummet/omgivningen och där barnet vet att de kan vända åter till den vuxne för påfyllnad av närhet, uppmärksamhet och tröst. Inom dessa samspelsmönster får barnen under

trygga former stöd och hjälp till att utforska tillvaron och stöd i sin jagutveckling och sin motorik (Ainsworth et.al., 1978; Mahler et.al., 1984). De barn som har personal som uppmärksammar deras försök till kontakter med andra barn visar förståelse för det som Stern (1991) beskriver som en tidigt utvecklad social förmåga hos små barn

Även om Winnicotts (1995) uttryck "att bli sedd är att existera" relateras till förhållandet mellan föräldrar och barn, kan samma uttryck vara vägledande för daghemspersonalens möte med barnet. De vuxnas förhållningssätt kan avgöra huruvida barnet får näring till sin viktiga självutveckling och där skapandet av självet betingas av hur barnet uppfattar omgivningens erkännande av sin person.

Barnen i föreliggande studie befinner sig huvudsakligen i den självutvecklingsfas då en omstrukturering sker till det verbala självet, vilket enligt Stern (1991) innefattar ett brytskede i självutvecklingen som är jämförbar med Mahlers närmandefas. Utifrån denna utvecklingsaspekt kan frågor väckas omkring barnens något speciella behov av närvarande vuxna. En konsekvens av detta borde vara att barnens samspel med vuxna kräver en kommunikation som försiggår inom såväl verbala som icke verbala domäner.

Howes och Hamilton, (1992) frågar också huruvida en svag föräldra-barn anknytning kan kompenseras av en god pedagog-barn anknytning. Barn som möter ett samspelsmönster av ringa engagemang från personalen i mötet/avskedet från barnet och där personalen kanske också är undandragande i leken, kommer erfarenheterna att vara av annan art än för de barn som möter personal med mera av delaktighet i barnets vardag. Med grund i anknytningsforskningen skulle barn som har inte har möjlighet till ett positivt samspel hemma hos föräldrarna inte heller få sin situation förändrad under vistelse i ett daghem med otillgänglig personal. Möjligen ger detta daghemsbarnen olika utvecklingsmässiga betingelser och att den kompensatoriska effekten uteblir.

Utifrån den vidareutveckling av anknytningsteorin som skett där barnet bildar arbetsmodeller utifrån sina realionserfarenheter bör rimligen också barnets daghemserfarenheter läggas in, att alla barnets erfarenheter av samspel vävs samman (Broberg 1996). Barnen i denna studie skulle troligen tillägna sig förhållandevis skiftande arbetsmodeller som de bygger vidare på och infogar med sina övriga erfarenheter.

8.5 Perspektiv

Små barns uppväxtvillkor sker i dag i de båda "livsarenorna" hem och daghem och barns kontakter och omsorgspersoner står att finna både i familjen och på daghemmet. Såväl det föräldrakompletterande samspelet som det utvecklingsmässiga samspelet ska ske på daghemmet där barnet befinner sig en stor del av dagen. Dessa möjligheter reser nya perspektiv omkring samvaron med små barn. Nyare utvecklingspsykologiska teorier (Stern, 1991) om små barns självuppfattning, aktivitets- och vitalitetsgrad och deras omfattande kommunikationsförmåga redan från livets början, visar på betydande möjligheter i samspelet med små barn. Gruppsykologiska teorier skulle också kunna supplera dessa utvecklingsteorier med tanke på daghemmets speciella ramar för barns uppväxt.

Resultatet av undersökningen visar att de daghemssituationer jag studerat ger inte alla barn möjligheter till ett utvecklingsbefrämjande samspel med vuxna. För att barnen ska få den näring och den kontakt, respons och samvaro som främjar utvecklingen krävs en samspelskultur av en viss kvalitet, en "good enough teacher" (Winnicott, 1995).

Genom adekvat fortbildning kan personalens formella och reella kompetens förstärkas vilket kan öka kunskapen om betydelsen av bra samspel med barnen. Härigenom ges också bättre möjligheter att arbeta efter intentionerna i Pedagogiskt program för förskolan.

Den ökade kunskapen omkring småbarn borde föranleda en skärpt uppmärksamhet och ansvarskänsla på bred front för betydelsen av och potentialerna i det liv små barn lever, även på daghemmet och med stärkt forskning omkring den innehållsmässiga sidan av daghemmens verksamhet.

Referenslitteratur

Aamlid, K. (1991). 0-3 åringer i egne grupper eller söskengrupper. *Debattserien for barnhagefolk, 2,* 80-85.

Aamlid, K. (1993). Noen aspekter ved vuxen-barn samspill i barnehager for barn under tre år. *Aktuell forskning,* 5. Centrum för kunskap om barn. Göteborgs universitet.

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment.* Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.

Andersen, E., & Kampman, J. (1991). *De yngsta barnen.* Lund: Studentlitteratur.

Anderson, C.W. (1980). Attachment in Daily Separations: Reconceptualizing Day Care and Maternal Employment Issues. *Child Development, 51,* 242-245.

Anderson, C.W., Nagle, R., Roberts, W., & Smith, J. (1981). Attachment to substitute caregivers as a funktion of center quality and caregiver involvment. *Child Development, 52,* 53-61.

Bae, B. (1994). Video-observasjon stiller store krav. *Debattserien for barnehagefolk 3/94,* 98-100.

Barnomsorgsundersökningen 1995. Statistiska meddelanden. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Berg Broden, M. (1989). *Mor och barn i ingenmansland.* Stockholm: Almqvist och Wiksell.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss,* Vol 1: Attachment. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1994). *En trygg bas.* Stockholm: Natur och Kultur.

Broberg, A. (1989). *Child care and early development.* Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Broberg, A. (1996). Anknytning - nytt sätt att beskriva känslomässig utveckling. *Psykologtidningen* 14, 42, 4-9.

Carew, J.C. (1980). Experience and the development of intelligence in young children at home and in day care. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 45.

Clarke-Stewart, K.A. (1988). The effects of infant day care reconsidered: A risk for parents, children and researchers. *Early childhood Quarterly*, 3, 219-318.

Clarke-Stewart, K.A. (1989). Infant day care. Maligned or malignat? *American Psychologist*, 44, No 2, 266-273.

Dencik, L., Bäckström, C., & Larsson, E. (1988). *Barnets två världar*. Stockholm: Esselte Studium.

Diderichsen, A. (1991). *Omsorg for de 2-6 årige*. Köpenhamn: Danmarks paedagogiske institut, 67.

Ekholm, B., & Hedin, A. (1991). *Sitter det i väggarna? En beskrivning av daghemsklimat och barns beteende*. Pedagogiska och psykologiska institutionen, Universitetet i Linköping.

Elwin, I. (1987). *Varje dag en ny separation*. Psykologexamensarbete, Psykologiska institutionen. Stockholms universitet.

Emde, R.N. (1989). The infant´s relationship experience: Developmental and affective aspects. In A.J. Sameroff & R.N. Emde (Eds.). *Relationship disturbances in early childhood* (pp. 33-51). New York: Basic.

Farago, L. (1994). *Barnomsorgens kvalitet*. Stockholm: Liber Förlag.

Field, T., Gewirtz, J.L., Cohen, D., Garcia, R., Greenberg, R. & Collins, K. (1984). Leave-takings and reunions of infants, toddlers, preschoolers and their parents. *Child Development*, 55, 628-635.

Fox, N.A. (1977). Attachment of kibbutz infants to mother and metapelet. *Child Development*, 48, 1228-1229.

Galluzzo, D.C., Mathessson, C.C., Moore, J.A., & Howes, C. (1988). Social orientation to adults and peers in infant child care. *Early Childhood Research Quarterly*, 3, 417-426.

Ghedini-Orsola, P. (1990). Practice and New Projects in Day Nurseries: The Situation in Italy. In D. Rouse (Ed). *Babies and Toddlers: Carers and Educators. Quality for the Under Threes.* National Children´s Bureau.

Goossens, F.A., & van Ijzerndoorn, M.H. (1990). Quality of infants´ attachments to professional caregivers: Relation to infant-parent attachment and day care characteristics. *Child Development, 61,* 550-563.

Haugen, S. (1996). *Kvalitet i familiebarnehagetilbod for små barn.* Hovudfagsoppgåve i førskulepedagogikk, Pedagogisk institutt, Trondheim.

Havnesköld, L., & Risholm Mothander, P. (1995). *Utvecklingspsykologi.* Stockholm: Liber.

Honig, A.S., & Lally, J.R. (1988). Behavior profiles of experienced teachers of infants and toddlers. *Early Child Development and Care, 33,* 181-199.

Howes, C. (1990). Can the age of entry into child care and the quality of child care predict adjustment in kindergarten? *Developmental Psychology, 2,* 292-303.

Howes, C. & Hamilton, C. E. (1990). Children´s relationships with child care teachers. Los Angeles: *University of California at Los Angeles.*

Howes, C., & Hamilton, C.E., (1992). Children´s relationships with caregivers: Mothers and child care teachers. *Child Development, 63,* 859-866.

Howes, C., & Hamilton, C.E. (1992). Children´s relationships with child care teachers: Stability and concordance with parental attachments. *Child Development, 63,* 867-878.

Howes, C., Philips, D.A., & Whitebook, M. (1992). Thresholds of quality: Implications for the social development of children in center-based child care. *Child Development, 63,* 449-460.

Howes, C., Radning, C., Galluzzo, D., & Myers, L. (1988). Attachment and child care: Relationships with mother and caregiver. *Early Childhood Research Quarterly, 3,* 403-416.

Hundeide, K. (1994). Cultural differencies in early child-care. *Forskning om barn,* 2. Centrum för kunskap om barn. Göteborgs univer-sitet.

Hwang, P., & Broberg, A. (1993). Barnomsorgens inre liv. I *Forskning om småbarn,* 4. Centrum för kunskap om barn. Göteborgs universitet.

Hårsman, I. (1982). *Om små barns separationsreaktioner. Teoretiska utgångspunkter för en studie av spädbarns anpassning till daghem.* Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, institutionen för pedagogik. Rapport 10/82.

Hårsman, I. (1993). De första månaderna på daghem: Med fokus på små barns allmänna utveckling i relation till samspelet vuxenbarn och anpassningens karaktär. *Aktuell forskning,* 5. Centrum för kunskap om barn. Göteborgs universitet.

Hårsman, I. (1994). *Dagliga separationer och tidig daghemsstart.* Institutionen för barn och ungdomsvetenskap, Lärarhögskolan i Stockholm.

Igra, L. (1983). *Objektrelationer och psykoterapi.* Lund: Natur och Kultur.

Jacobi, A. (1991). *Omsorg for de 2-6 årige.* Köpenhamn: Danmarks paedagogiske institut, 68.

Jalmert, L. (1980). *Små barns sociala utveckling.* Stockholm: Tiden/ Folksam.

Kazdin, A.E. (1982). Observer effects: reactivity of direct observation (I: Hartmann, D.P. red. *Using Observers to Study Behavior,* New Directions for Methodology of Social and Behavioral Science, no 14: Jossey-Bass, San Francisco).

Klein, P. (1989). *Formidlet laering.* Oslo: Universitetsforlaget.

Kronlund, A., & Ringdén K. (1985). *Det förflutnas återkomst.* Psykologexamensarbete, Psykologiska institutionen. Stockholms universitet.

Kvale, S., & Fog, J. (red). *Artikler om interviews.* Psykologisk Institut. Center for kvalitativ metodudvikling, Aarhus Universitet, 1992.

Kärrby, G. (1992). *Kvalitet i pedagogiskt arbete med barn.* Stockholm: Allmänna Förlaget.

Lamb, M., & Sternberg, K., (1990). Do we really now how day care affects children? *Journal of Applied Develomental Psychology, 11,* 351-379.

Lindahl, M. (1995). *Inlärning och erfarande-ettåringars möte med förskolans värld.* Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet.

Lindahl, M., & Pramling, I. (1993). Att göra daghemmet till sin livsvärld. *Aktuell forskning,* 6. Centrum för kunskap om barn. Göteborgs universitet.

Lökken, G., & Söbstad, F. (1995). *Observation och intervju i förskolan.* Lund: Studentlitteratur.

Mahler, M., Pine, F., & Bergman, A. (1984). *Barnets psykiska födelse.* Stockholm: Natur och Kultur.

Mangs, K., & Martell, B. (1995). *0-20 år i psykoanalytiska perspektiv.* Lund: Studentlitteratur.

Matas, L., Arend, R.A., & Stroufe, L.A. (1978). Continuity of adaptation in the second year: The relationship between quality of attachment and later competence. *Child Development, 49,* 547-556.

Merriam, S.B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod.* Lund: Studentlitteratur.

Palmérus, K., Pramling, I., & Lindahl, M. (1991). *Daghem för små barn: en utvecklingsstudie av personalens pedagogiska och psykologiska kunnande.* Institutionen för metodik, Göteborgs universitet. Rapport nr 6.

Palmérus, K., & Pramling, I. (1993). *Möjligheternas småbarnsavdelning.* Småskrifter från institutionen för metodik, Göteborgs universitet.

Pascal, C. (1993). To dine, evaluate and raise the quality of educational provision for young children. I: *Rapport fra Fagkongressen "Kvalitet i barnehagen".* Skriftserie nr. 1/93. Oslo. Barnevernsakademiet 26-28.

Patton, M.Q. (1980). *Qualitative Evaluation Methods.* Sage, Newbury Park, Kalifornien.

Perris, C. (1996). *Ett band för livet.* Stockholm: Natur och Kultur.

Philips, D.A., McCartney, K., & Scarr, S. (1987). Child care quality and children´s social development. *Developmental Psychology, 23,* 537-544.

Pramling, I. (1993). *Barnomsorg för de yngsta - en forskningsöversikt.* Stockholm: Allmänna förlaget.

Ragozin, A.S. (1980). Attachment behavior of day care children. Naturalistic and laboratory observations. *Child Development,* 51, 499-415.

Scaffer, H.R., & Emerson, P. E. (1964). The development of social attachment in infancy. *Child Development,* 29, 3, 1-77.

Scaffer, H.R. (1984). *The childs entry into a social world.* London: Academic Press.

Schaffer, H.R. (1990). *Concepts of Childhood in Research and Practice.* 1Vth European Conference Development Psychology. Scotland: Stirling.

Socialstyrelsen, (1978). *Små barn i daghem.* Arbetsplan för förskolan. Stockholm: Liber Förlag.

Socialstyrelsaen, (1987). *Pedagogiskt program för förskolan.* Allmänna råd från socialstyrelsen 1987: 3. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 1972:26. *Förskolan. Del 1.* Betänkande från barnstugeutredningen.

SOU 1981: 25. *Bra daghem för små barn.* Betänkande från familjestödsutredningen.

Stern, D. (1991). *Spädbarnets interpersonella värld.* Stockholm: Natur och Kultur.

Stroufe, L.A. (1988). A developmental perspective on day care. *Early Childhood Research Quarterly,* 3, 283-291.

Thyssen, T. (1991). *Omsorg for de 2-6 årige.* Köpenhamn: Danmarks paedagogiske institut, 66.

Valsiner, J. (1987). *Culture and Development of Childrens Actions.* New York: Wiley & Sons.

van IJzendoorn, M.H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A metaanalysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin,* 117, 387-403.

Winnicott, D. (1995). *Lek och verklighet.* Stockholm: Natur och kultur.

Vygotskij, L. (1982). *Om barnets psykiske udvikling.* Köpenhamn: Nyt Nordisk forlag.

Zanolli, K., Saudargas, R., & Twardosz, S., (1990). Two-year olds´ responses to affectionate and caregiving teacher behavior. *Child Study Journal* 20, 1, 35-54.

TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER

173 Hultman, G., Klasson, A. FÖRÄNDRINGENS DYNAMIK. En problematisering av förändringsprocesser, delaktighet och lärande. Maj 1994.

174 Wirén, E. PROFESSIONAL PROFILES - Analysis of Three Traditional Female Professions. Maj 1994.

175 Ellström, P-E., Rönnqvist, D., Thunborg, C. OMVÄRLD, VERKSAMHET OCH FÖRÄNDRADE KOMPETENSKRAV INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN. En studie av föreställningar hos centrala aktörer inom ett landsting. Maj 1994.

176 Rönnberg, J. (red). NEUROPSYKOLOGISKA PROBLEMSTÄLLNINGAR: Emotionella, kognitiva och kommunikativa aspekter. Juni 1994.

177 Salminen-Karlsson, M. ATT BERÄTTA OCH TOLKA LIV. Metodologiska problem i nyare life history forskning. Juni 1994.

178 Askling, B., Jedeskog, G. Some notes on TEACHER EDUCATION PROGRAMME IN SWEDEN. A background report to OECD/CERI teacher education quality study: The Teacher Education Review. September 1994.

179 Hult, H. (Ed.). SOME NOTES ABOUT TEACHER TRAINING AND THE EDUCATIONAL SYSTEM IN POLAND. Oktober 1994.

180 Larsson-Swärd, G. ÅTGÄRDSPROGRAM. EN METOD I ARBETET MED BARN I BEHOV AV SÄRSKILT STÖD INOM BARNOMSORGEN. Oktober 1994. (Licentiatarbete).

181 Eklund, H. PEDAGOGISK FORSKNING UNDER EN FEMÅRSPERIOD. En studie av innehåll och forskningsmönster i svenska doktorsavhandlingar under åren 1988-1992. Februari 1995.

182 Rannström, A. LÄRARSTUDERANDES FÖRESTÄLLNINGAR OM SIN KOMMANDE YRKESKUNSKAP. Februari 1995. (Licentiatarbete).

183 Gustavsson, M. HÖGSKOLEPROVET: "EN ANDRA CHANS" ELLER "YTTERLIGARE EN ÖPPEN DÖRR". Fem gymnasielärare om egna och gymnasieelevers synpunkter på betyg och högskoleprovet. Februari 1995.

184 Grahn Stenbäck, M. SÅNG ELLER MUSIK? En studie av musikundervisning i årskurserna 2 och 5 utifrån den nationella utvärderingen 1989. Maj 1995. (Licentiatarbete).

185 Assarsson, L. & Norling, C. HUR FORMAS EGENTLIGEN PERSONALUTBILDNING? En studie i lokalt beslutsfattande. Maj 1995.

186 Vernersson, I-L. SPECIALLÄRARENS KUNSKAPER OCH KOMPETENS. Intervjuer med tio speciallärare. September 1995. (Licentiatarbete).

187 Törnvall, M-L. & Forslund, K. LÄRARES PROFESSIONELLA UTVECKLING. Teorigrund, metodiska ansatser och egna utvecklingsprocesser. September 1995.

188 Andersson, P. STUDERANDESTRATEGIER I GYMNASIESKOLA OCH VUXENUTBILDNING - en pilotstudie. September 1995.

189 Bergeling, A-S. & Gustavsson, M. SAMLING PÅ MATTAN. En utvärdering av integrerad skolbarnsomsorg (SKOBO) inom Finspångs Kommun. Oktober 1995.

190 Salminen Karlsson, M. VILKA POJKAR BLEV CIVILINGENJÖRER OCH VAD HÄNDE MED DE SMARTA FLICKORNA? En studie av sjätteklassare år 1961. Oktober 1995.

191 Borg, K. SLÖJDÄMNET I FÖRÄNDRING 1962-1994. Oktober 1995. (Licentiatarbete).

192 Stiwne Edvardsson, E. FORSKNINGSCIRKELN. Ett forum för samtal mellan grupper. Om brottsförebyggande arbete bland barn och ungdom. Januari 1996.

193 Eskilsson, S-O. SKOLUTVECKLING GENOM LÄRARUTBILDNING. Om statlig styrning av folkskollärarseminarierna i början av 1900-talet. Maj 1996. (Licentiatarbetet).

194 Holmberg, C., Lundberg, M., Sipos-Zackrisson, K. DET FÖRSTA ÅRET. Utvärdering av det pedagogiska arbetet inom Konsortiet för nationell distansutbildning. April 1966.

195 Silén, Charlotte. LEDSAGA LÄRANDE - om handledarfunktionen i PBI. November 1996. (Licentiatarbetet).

196 Ellström, P-E., Gustavsson, M och Svedin P-O. LÄRANDE I EN TEMPORÄR ORGANISATION. En studie av ett företagsinternt utvecklingsprogram för processoperatörer. December 1996.

197 Magnusson, A. LÄRAREN OCH LÄRARKUNSKAPEN - en studie av tio högstadielärares syn på den egna kunskapen. Anders Magnusson. Mars 1997. (Licentiatarbete).

198 Ekholm, B., Ellström, E. KÖP- OCH SÄLJSYSTEM INOM BARNOMSORGEN - konsekvenser för personal, föräldrar och barn. Juni 1997.

199 Ellström, P-E., Nilsson, B. KOMPETENSUTVECKLING I SMÅ- OCH MEDELSTORA FÖRETAG. En studie av förutsättningar, strategier och effekter. Juni 1997.

200 Ellström, P-E. YRKESKOMPETENS OCH LÄRANDE I PROCESSOPERATÖRERS ARBETE. En översikt av teori och forskning. Juli 1997.

Avdelning, Institution
Division, Department

Institutionen för
Pedagogik och Psykologi
581 83 LINKÖPING

Datum
Date
September 1997

Språk
Language
X Svenska/Swedish
_ Engelska/English
_ ——

Rapporttyp
Report category
X Licentiatavhandling
_ Examensarbete
_ C-uppsats
_ D-uppsats
_ Övrig rapport
_ ——

ISBN
91-7219-031-0

ISRN

Serietitel och serienrummer
Title of series, numbering
FiF-a 10/97
LiU-PEK-R-201

ISSN
0282-4957, 1401-4637

URL för elektronisk version

Title

Infants at day care - A study of staff interaction with children and their parents during, leaving, collecting and free play

Author
Anita Holmstedt Lothigius

Abstract
This thesis presents a picture of how staff interact with infants (age group 1-3 years old) and parents at three day care centres. The study focuses on the situations of leaving and collecting the children and during the childrens time of free play both in and outdoors. The theoretical content has an attachment/psychodynamical perspective with emphasis on the works of Bowlby, Stern and Winnicott. The staff was observed when the children were left, collected and during free play time. They were also interviewed on what they themselves believed to be their most important task in relation to the children in the above mentioned situations. In analyzing the data a qualitative approach has been used. The result of the study shows that the staff has different ways of relating to the children and three patterns of interaction can be discerned. The interviews show that the staff has different views and justifications of what they believe to be important in their relation to the children during, leaving, collecting and free play. They also express differing points of view concerning the various situations at each respective day care centre. The patterns indicate that the interaction between the staff and the children provide the individual child and children as a group with varying conditions for development. Dependent upon which day care centre the child finds itself. The results are also interpreted from a qualitative viewpoint, in which the different patterns show qualitative dissimilarities in the childrens day care environment.

Keyword
Keywords: Infant day care, interaction staff- infant- parent, interaction leaving - collecting - free play, attachment

BEST COPY AVAILABLE

Infants at day care

A study of staff interaction with children and their parents during, leaving, collecting and free play

This thesis presents a picture of how staff interact with infants (age group 1-3 years old) and parents at three day care centres. The study focuses on the situations of leaving and collecting the children and during the childrens time of free play both in and outdoors. The theoretical content has an attachment/psychodynamical perspective with emphasis on the works of Bowlby, Stern and Winnicott. The staff was observed when the children were left, collected and during free play time. They were also interviewed on what they themselves believed to be their most important task in relation to the children in the above mentioned situations. In analyzing the data a qualitative approach has been used. The result of the study shows that the staff has different ways of relating to the children and three patterns of interaction can be discerned. The interviews show that the staff has different views and justifications of what they believe to be important in their relation to the children during, leaving, collecting and free play. They also express differing points of view concerning the various situations at each respective day care centre. The patterns indicate that the interaction between the staff and the children provide the individual child and children as a group with varying conditions for development. Dependent upon which day care centre the child finds itself. The results are also interpreted from a qualitative viewpoint, in which the different patterns show qualitative dissimilarities in the childrens day care environment.

Keywords: Infant day care, interaction staff- infant- parent, interaction leaving - collecting - free play, attachment

Linköping University
Department of Education and Psychology
S-581 83, Linköping, Sweden

ISBN 91-7219-031-0 ISSN 0282-4957 and ISSN 1401-4637

BEST COPY AVAILABLE